

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFJAS FAKULTĀTE
VĒSTURES UN ARHEOLOĢIJAS NODAĻA

Stud. apl. nr. mv14020

3. kursa students

Miks Vilnis

**LATVIEŠU LAIKRAKSTI TRIMDĀ (1945-1949):
RIETUMVĀCIJAS UN ZVIEDRIJAS PIEMĒRS
BAKALĀURA DARBS**

Darba zinātniskais vadītājs

doc. Jānis Ķeruss

RĪGA, 2017

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbs veltīts latviešu trimdas bēgļu dzīves atspoguļojumam trimdas laikā izdotajos latviešu laikrakstos Vācijā un Zviedrijā. Pētījumā galvenā uzmanība tiek pievērsta vēstures avotos minētajiem viedokļiem un pētījumiem par latviešu bēgļu ikdienas un kultūras dzīves attīstību, tādējādi analizējot latviešu bēgļu dzīves līmeņa izmaiņas trimdas periodā.

Darba mērķis ir izpētīt laikrakstus, kuri izdoti Rietumvācijā un Zviedrijā pirmajos pēckara gados, izmantojot laikrakstus, zinātniskus darbus, kā arī arhīva materiālus un literatūru, lai noteiktu latviešu bēgļu dzīves līmeni trimdas periodā.

Galvenie secinājumi liecina, ka bēgļu dzīve bija sākotnēji ļoti zemā līmenī, taču, laika gaitā, situācija ļoti uzlabojās, kā arī kultūras dzīve bija ļoti aktīva un tika saglabātas daudzas latviešu tradīcijas, kuras, iespējams, pat mūsdienās nebūtu, ja mūsu emigranti nebūtu tās tik ļoti glabājušas.

ANNOTATION

The Bachelor's Paper is devoted to reflect the life quality of latvian emigrants during the exile period in published latvian newspapers in Germany and Sweden. The research focuses on the opinions and historical researches about the everyday life and cultural life developments of latvian emigrants, thus analyzing the latvian emigrant changes in life quality during the exile period.

The aim of the Paper is devoted to research newspapers, that were published in West – Germany and Sweden in the first years after the war, using newspapers, scientific materials and also archive materials and literature to evaluate the living standart changes during the exile period.

The main conclusions: the living standarts for latvian emigrants at the beginning were very low, however, as time past, the situation got a lot better, as well did the cultural life, which was very active and saved a lot of latvian traditions, which, possibly, wouldn't even be now, if our emigrants wouldn't have kept them so safely.

SATURS

ANOTĀCIJA.....	2
ANNOTATION.....	2
IEVADS	4
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS	5
1. LATVIEŠU TRIMDAS VEIDOŠANĀS	7
1.1. Latviešu trimda Vācijā.....	17
1.2. Latviešu trimda Zviedrijā.....	21
2. LATVIEŠU TRIMDAS LAIKRAKSTI VĀCIJĀ.....	24
2.1. Ziemeļvācija	24
2.2. Vircburgas latviešu vēstis	30
3. LATVIEŠU TRIMDAS LAIKRAKSTI ZVIEDRIJĀ	36
3.1. Latvju ziņas.....	36
SECINĀJUMI	51
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	53

IEVADS

Otrā pasaules kara laikā ap 200 tūkstošiem latviešu atstāja savu dzimteni un daudzi no viņiem zaudēja dzīvību kara dēļ. Tikai maza daļa pēc kara atgriezās komunistu okupētajā Latvijā. Lielais vairākums nonāca kara izpostītajā Vācijā, kur uzvarētāji – rietumu sabiedrotie – tos izvietoja bēgļu nometnēs un par brīvu apgādāja ar dzīvei nepieciešamo. Lielākā latviešu bēgļu nometne bija Eslingenē, Dienvidvācijā, kur sapulcējās vairāk nekā seši tūkstoši latviešu.¹

Pēc Otrā pasaules kara beigām Sabiedroto okupētajā Rietumvācijā bija apzināti apmēram 120 tūkstoši latviešu, no kuriem 82 tūkstoši atradās civilajās bēgļu nometnēs, bet 23 tūkstoši bijušo leģionāru - apsargātās karagūstekņu nometnēs. Vēl apmēram 3000 latviešu atradās bēgļu nometnēs Austrijā un apmēram 2000 Dānijā. Zviedrijā bija apzināti apmēram 6000 latviešu bēgļu, kuri laivās bija šķērsojuši Baltijas jūru.²

Šī bakalaura darba mērķis ir pētīt laikrakstus, kuri izdoti Rietumvācijā un Zviedrijā pirmajos pēckara gados. Bakalaura darbs apsver dažādus faktoros, sākot ar tautas došanos bēgļu gaitās līdz latviešu laikrakstu izdošanai trimdā. Trimdas laikraksti ir, visnotaļ, ļoti interesants piemērs organizāciju darbībai pirmajos pēckara gados, jo daudzi izdotie laikraksti bija pašpublicēti un radīti ar domu paziņot citiem bēgļiem, kā arī mājiniekiem par savu dzīvi ārpus okupētās Latvijas. Autors izvēlējās laika posmu no 1945. gadam līdz 1949. gadam, jo šīs ir kara beigas, kā arī bēgļu gaitu sākums. Šajā laikā trimdas laikrakstos var novērot sabiedrības attieksmi pret Padomju režīmu, kā arī trimdas latviešu problēmas svešumā gan ar vietējo varu, gan ar pieejamajiem resursiem. Lai sasniegtu attiecīgo darba mērķi, tika izvirzīti šādi darba uzdevumi:

- Izpētīt trimdas sabiedrības Vācijā un Zviedrijā veidošanās apstākļus un dzīves īpatnības DP nometnēs.
- Izpētīt Vācijas Rietumos esošo laikrakstus.
- Izpētīt Zviedrijas laikrakstus.

Darba struktūra ir sadalīta trīs daļās. Pirmajā daļā tiek apskatīts jautājums par Padomju varas ienākšanu Latvijā, tās izmaiņas kultūras un žurnālistikas dzīvē, kā arī latviešu trimdas sākumus un populārākās apdzīvotās vietas. Otrajā daļā tiek apskatīti latviešu trimdas laikraksti Rietumvācijā. Trešā daļa koncentrējas uz latviešu trimdas laikrakstiem Zviedrijā.

¹ Neiburgs U. *Trimdas*. Pieejams: [<http://pra.vip.lv/trimdas.htm>] skatīts: (17.05.2017.)

² Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 317. lpp.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Bakalaura darba izstrādei par tēmu „Latviešu laikraksti trimdā (1945-1949): Rietumvācijas un Zviedrijas piemērs” ir izmantotas vairākas avotu grupas: 1) zinātniska rakstura darbi; 2) enciklopēdijas un mācību grāmatas; 4) laikraksti „Vircburgas latviešu vēstis”, „Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums” un „Latvju Ziņas”, kā arī pētījuma tēmai atbilstoša zinātniskā literatūra.

No zinātniskā rakstura darbiem izmantoti vairāki darbi, piemēram, Visvalža Lāča darbs „Kurzeme (1944 - 1945) latviešu gara un patvēruma cietoksnis”³, kas deva ieskatu bēgļu gaitu sākumā, ļaujot izprast grūtības, ar ko saskārās bēgļi, dodoties dzīvot uz citu zemi. Dainas Bleieres darbs „Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR”⁴, kas deva plašu ieskatu gan termina *totalitārisms* izprašanā, kā arī Latvijas tautas stāvokli okupētajā Latvijā, kas ļauj izprast bēgļu emigrāciju jau no pašas saknes. Arī Roberta Andrew darbs „The State of Socialism: A Note on Terminology”⁵ sniedza labu ieskatu trimdas veidošanās īpatnībām. Šie darbi sniedza ieskatu par trimdas sākumposmu un bēgļu gaitu attīstību, kā arī paskaidrojumu par apkārtējo stāvokli arī Latvijas teritorijā pirmajos pēckara gados.

No enciklopēdijām un mācību grāmatām jāmin grāmatnīcas Jumava mācību grāmatu „Latvijas vēsture. 20. gadsimts.”⁶, kā arī noteikti Latvijas padomju enciklopēdijas 5. sējumu⁷, kā arī 1993. gada Toronto izdevumu „Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā. 11. sējums”⁸. Visi šie trīs darbi sniedza ieskatu trimdas cēloņiem, kā arī pirmsākumiem, kas palīdzēja darba autoram labāk izprast likumsakarības, kas noveda līdz bēgļu posmam.

Laikraksti „Vircburgas latviešu vēstis”, „Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums” un „Latvju Ziņas” kalpoja kā galvenais avots šī darba izstrādē. Visi šie laikraksti bija populāri bēgļu nometnēs un gandrīz katrs bēglis šīs avīzes varēja saņemt, tādēļ arī to saturs arī bija vispārēji saistošs. Laikraksts „Vircburgas latviešu vēstis” iznāca katru sestdienu un bija Dienvidvācijas laikraksts amerikāņu zonā. Šis laikraksts deva plašus ieskatus Dienvidvācijas nometnēs, kā arī pārējo bēgļu nometņu darbībā. Laikraksts „Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums” iznāca divas reizes nedēļā (gan trešdienās, gan sestdienās) un tika izdots Lauenburgā, respektīvi angļu kontrolētajā Ziemeļvācijā. Šis laikraksts ļāva autoram vairāk izprast Vācijas otras puses nometņu darbību daudz plašāk, kā arī deva iespēju salīdzināt starp

³ Lācis V. *Kurzeme (1944-1945) latviešu gara un patvēruma cietoksnis*. Jumava, Rīga, 2010.

⁴ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012.

⁵ Andrew R. *The State of Socialism: A Note on Terminology*. *Slavic Review*, Vol. 63, No 2, Summer, 2004.

⁶ *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005.

⁷ *Latvijas padomju enciklopēdija. 5. sēj.* Galvenā enciklopēdiju redakcija, Rīga: 1984.

⁸ *Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā. 11. sējums*. Toronto: 1993.

šiem abiem reģioniem un to labklājību un vispārējo attīstību. Savukārt laikraksts „Latvju Ziņas” bija Zviedrijas latviešu bēgļu izdots laikraksts, kas, galvenokārt, apskatīja Zviedrijas latviešu bēgļu nometņu situāciju un arī šis laikraksts iznāca reizi nedēļā. Laikrakstos tika aprakstīti ne tikai pašas nometnes vai valsts problēmas un jaunumi, bet gan visas pasaules jaunumi un aktuālie notikumi, kā arī citu bēgļu stāvoklis atšķirīgās nometnēs. Šie laikraksti pulcināja un vienoja latviešu bēgļus, jo tas bija viens no veidiem kā savstarpēji bija iespējams komunicēt, kā arī savienoties, tādēļ arī radās vairākas biedrības un apvienības, kurām ļoti rūpēja latviešu tautas un kultūras saglabāšana, kā arī vispārējā nometnes labklājība. Avīžu apjoms bija, visnotaļ, ļoti liels, un šāda izmēra darbu nemaz nav iespējams izpētīt pilnvērtīgi, ar tik ierobežotu apjomu gan laikā, gan papīrā. Ne viss, kas avīzēs tika rakstīts, bija interesants vai pat nozīmīgs, jo vairākās avīze ailēs bija redzami apsveikumi draugiem, mirušo cilvēku saraksts vai arī kāds mazs pasākums, tādēļ strādājot ar šiem materiāliem ir ļoti svarīgi izpētīt un izsijāt svarīgo informāciju no tās, kas, varbūt konkrētajā darbā, nemaz nav nepieciešama. Protams, tika lietoti arī vairāki interneta avoti kā palīgīdzeklis, lai būtu vairāk avotu un pētījumu salīdzināšanai, lai darbs varētu būt pēc iespējas kvalitatīvāks.

1. LATVIEŠU TRIMDAS VEIDOŠANĀS

Kas īsti ir karš? Definējošu atbildi mums sniedz vācu ģenerālis Klauzevics, sakot, ka karš nav nekas cits, kā ar citiem līdzekļiem turpināta valsts politika. Ļeņins to pārveidoja, pārnesot to šķiru cīņās, apgalvojot, ka kara raksturu nosaka tās šķiras politika, kas to ved, ja kara darbība ir izvēlēta kā šīs šķiras politikas turpinājums.⁹

Padomju Savienībai nākot pie varas, tā ietekmēja arī ļoti daudzus sev apkārtējos. Liela sabiedrības daļa tika izsūtīta prom uz Sibīriju vai arī tika ieslodzīti kādā no VDK cietuma kamerām. Notikumiem attīstoties, cilvēki sāka viens otru informēt par gaidāmajām briesmām, kā arī daudzi paši to saprata un nolēma, ka vienīgais glābiņš ir bēgt uz kādu citu zemi, lai pasargātos un spētu izdzīvot. Šie bēgļi bija gan politiskie ienaidnieki, gan žurnālisti, inteligences pārstāvji, kā arī, protams, leģionāru karavīri.

Lai mēs vispār varētu izprast trimdas sākumus un tās iemeslus, ir jāsaprot apkārtējā sabiedrība, varas sistēma, kā arī varas realizēšanas plāns. Padomju Savienība okupējot valstis izrādīja ļoti mazu iecietību pret darba sfērām, kuras apdraudēja varas īstenošanu, piemēram, kultūra un žurnālistika. Šīs divas nozares ļoti iespaidoja lielāko sabiedrības daļu, jo, gandrīz katram bija pieejama avīze, kuru varēja pārlasīt un ja tajās parādītos kāds raksts, kas būtu pret Padomju varu vai arī, kas izskaidrotu, ar kādām metodēm šī vara īstenojās, tad būtu daudz vairāk protestu akcijas, kas pagarinātu tautas pakļautību, tāpēc bija liela prioritāte pārņemt šīs organizācijas. Lai izprastu šo dzīvi gan no politiskā, gan ikdienišķā skatpunkta, paraugam tiks izmantota Dainas Bleieres grāmata „Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR”, kas lieliski atspoguļo tā laika cilvēka mentalitāti un politiskā režīma ietekmi uz to.

Pirmais jautājums ir saistīts ar to, ka mēs Padomju režīmu uztveram kā okupācijas režīmu, tāpat no ārienes uzspiestu, svešu un represīvu. Tas saskan ar skatījumu, kas piemīt dominējošām Padomju Savienības vēstures pētījumu skolām – t.s. totalitārisma un revizionisma skolai. Neņemot vērā to savstarpējās pretrunas, abas skolas aplūko valsts un sabiedrības attiecības kā tādas, kur spēles noteikumus izvirza valsts, vienīgi pirmā skola sabiedrību uztver kā pasīvu valsts upuri, savukārt otrā, nenoliedzot valsts represīvo raksturu, pievēršas tam, kā un vai sabiedrība mēģina ietekmēt valsti vai arī izmantot sistēmu savās interesēs. Tātad latvieši bija vai nu represīvās sistēmas sastāvdaļa, vai tās upuri, vai arī tai pretojās – aktīvi vai pasīvi. Tomēr varbūt sabiedrība kaut kādā ziņā identificējās ar sistēmu un pārņēma noteiktus principus, kurus tā mēģināja ieaudzināt? Pusgadsimts valstī, kas dara visu

⁹ Lācis V. *Kurzeme (1944-1945) latviešu gara un patvēruma cietoksnis*. Jumava, Rīga, 2010., 8. lpp.

iespējamo, lai pēc iespējas kontrolētu sakarus ar ārpusauli un ietekmētu cilvēku dzīvesveidu un pasaules uzskatu, nevarēja palikt bez sekām.¹⁰

Padomju Savienības okupācija atstāja lielas pēdas sabiedrībā un tās šķelšanā, ko mēs varam novērot arī mūsdienās. Latvijas iedzīvotāji sevi iedalīja kategorijās pēc tautības, kur, protams, lielākā negācija nāca no latviešiem un krieviem. Iespējams, ka galvenais iemesls tieši varētu būt okupācija. Tas nostādīja latviešus kā zaudētājus un pakļautos, kamēr Padomju Savienība sevi uzskatīja par sava veida protektorātu pret savām sadarbības valstīm. Karam beidzoties, daudzi palika uz dzīvi kādā sabiedroto valstī, jo iedzīve jau bija sākusī un pārvākšanās izmaksātu dārgi un radītu sarežģījumus. Daļa no tiem, kas palika, sevi uzskatīja kā zemes valdniekus, kuriem pieder Latvija. Visnotaļ, liels iemesls šai attieksmei noteikti bija arī pret attieksme, ko izrādīja latvieši.

Otrais jautājums izriet no pirmā. Komunistiskās sistēmas vērtības un ideālus mēs varam aplūkot divos līmeņos. Pirmais ir mūžīgās vērtības – vienlīdzība un brālība, ko cilvēki centušies sasniegt dažādos veidos. Padomju komunisms šīs vērtības neīstenoja, turklāt tas varbūt ir utopisks ideāls, taču tas nenozīmē, ka zudīs vēlme to sasniegt, jo cerība jau vienmēr mirst pēdējā. Otrais līmenis ir padomju sistēmas vērtības, kas neaprobežojās tikai ar ideoloģiskiem izsaukumiem, bet bija ieaustas visās sistēmas izpausmēs – īpašuma attiecībās, sociālajā struktūrā, ekonomikas organizācijā, politiskajā praksē un valodā. Padomju režīms centās radīt „jaunu cilvēku”, kas uztver padomju komunisma vērtības kā savējās. Iespējams, tas savā ziņā izdevās, lai gan ne vienmēr rezultāti bija sākotnēji iecerētie. Padomju ideologi neuzskatīja, ka korupcija, necieņa pret valsts īpašumu, ideoloģiska divkosība būtu vēlamās īpašības, tomēr veids, kā sistēma funkcionēja, padarīja tās par plaši izplatītām padomju cilvēka uzvedības sastāvdaļām. Tādēļ var jautāt, vai tas, ka latvieši padomju režīmu kopumā uztvēra kā svešu un uzspiestu, kā arī bija samērā imūni pret tā ideoloģiju, nozīmē, ka viņi neieauga padomju sistēmā?¹¹

Šajā gadījumā, autors atļaus nepiekrīst Bleieres kundzei. Viņa par latviešu tautu izsakās kā vienotu kopumu, kurš neatbalstīja Padomju režīmu, taču, ir zināms, ka bija arī vairāki cilvēki, kurus simpatizēja Padomju ideoloģija un kuri labprātīgi atbalstīja varas pārņemšanu. Slavenā amatiereteātra režisore Lūcija Ņefedova atklāti ir bieži teikusi, ka atbalstīja Padomju varu un uzskata, ka teātra pasaule bija daudz labāka, kad bija Padomju Savienība pie varas.¹² Protams, daudzi uz to mūsdienās skatās nosodoši, taču, ir jāsaprot tā laikmeta cilvēks. Jaunradītajām valstīm pēc Versaļas miera līguma bija demokrātijas zināšanu

¹⁰ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 5. – 6. lpp.

¹¹ Turpat, 6. lpp.

¹² Brancis M. *Kā es ieagu Latvijā*. Tiesšaita: [<http://www.laikraksts.com/raksti/raksts.php?KursRaksts=4930>] (skatīts 05.05.2017.)

trūkums un bija redzams, ka šī sistēma dabā nespēj funkcionēt tik nepieredzējušā sabiedrībā. Tas daudzus simpatizēja gan pret Padomju Savienību, gan Nacistisko Vāciju, jo tā bija cerība, ka atkal kāda lielvalsts parūpēsies par problēmām, visu atrisinās un viss atkal būs, tā teikt, vecajās sliedēs. Neviens nevarēja izsecināt sekas, ko nesīs šī vara, bet cerība, protams, bija uz to labāko.

Pirms vairākiem gadiem Endrū Robertss, analizējot rakstus populārākajos žurnālos angļu valodā, kas pēta Padomju Savienības un Austrumeiropas valstu vēsturi konstatēja, ka no 1946. – 2002. gadā publicētajos rakstos apzīmējumi „komunisms” vai „sociālisms” attiecībā uz Varšavas līguma valstīm ir sastopami aptuveni vienlīdz bieži. Tiek lietots arī termins „valsts sociālisms”, bet krietni retāk. Aukstā kara laikā nedaudz populārāks bija termins „komunisms”, bet saspīlējuma samazināšanās periodos starp Rietumiem un Austrumiem, kā arī pēc 1989. gada biežāk lietoja terminu „sociālisms”. Pēc Robertsas domām, nosaucot Varšavas līguma valstis par sociālistiskām, mēs pieļaujam vismaz divas kļūdas. Pirmkārt, pieņemam par pilnu patiesību to, kā režīms pats sevi vēlējas pasniegt. Pašizdomātu nosaukumu nevar uzskatīt par režīmu raksturojošu terminu. Otra kļūda ir tāda, ka padomju tipa politiskie un ekonomiskie režīmi tīši vai netīši tiek pielīdzināti Rietumeiropas sociālismam, jo sociālisms ir visai daudznozīmīgs termins, kas nav attiecināms tikai uz Austrumeiropas politiskajiem režīmiem. Sociālisms ir ideoloģija, uz kuru balstās ne tikai komunistiskās, bet arī sociālistiskās un sociāldemokrātiskās partijas visā pasaulē. Pilnīgi skaidrs, ka Rietumu sociālismam ar padomju tipa sociālismu kopīgais ir tikai to saknes Kārļa Marksa mācībā. Pirmais atbalsta demokrātisku iekārtu, otrais ir diktatūra. Vladimira Ļeņina vadītie boļševiki (lielinieki), piesavinoties terminu „sociālisms”, būtībā pretendēja uz to, ka tieši padomju tipa sociālisms ir vienīgais īstais.¹³

Britu vēsturnieks Ārčijs Brauns (*Archie Brown*) arī uzskata, ka Padomju Savienībā un citās komunistiskajās valstīs pastāvējušās sistēmas apzīmēšanai termins „sociālisms” nav piemērots. Tas ir tikpat maldinošs, kā šo valstu pretenzijas uz to, ka tās ir demokrātiskas, piemēram, padomju ideologi runāja par „padomju demokrātiju” un „sociālistisko demokrātiju”. Ā. Brauns dod priekšroku terminam „komunistiskā sistēma” kā tādām, kas skaidrāk izsaka to, kas bija kopīgs daudzējādā ziņā tik atšķirīgām valstīm kā, piemēram, Ungārija un Albānija. Viņa formulētās komunistisko sistēmu kopējās raksturīgās pazīmes ir šādas – Komunistiskās partijas varas monopols; ražošanas līdzekļi ir valsts īpašums; komunisma (respektīvi, iekārtas, kurā valsts vairs nepastāvēs) celtniecība kā deklarētais mērķis; starptautiskās komunistiskās kustības pastāvēšana un apziņa par piederību šai

¹³ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 8. – 9. lpp.

kustībai.¹⁴ Šeit jau mēs redzam, ka daudzu vēsturnieku domas sāk sakrist savstarpēji par PSRS terminoloģiju kā iekārtu, taču ir arī skaidrs, ka šī politiskā iekārta atšķiras no parasta totalitāra režīma.

Jau 20. gadsimta 30. gados daudzi politologi un vēsturnieki nonāca pie atziņas, ka Padomju Savienības gadījumā runa ir par īpašu diktatūras vai autoritāra režīma tipu. Turklāt daudzi saskatīja uzkrītošu līdzību starp PSRS un nacistisko Vāciju, kā arī Musolīni Itāliju, jo tām visām bija vairākas vienādas pazīmes - vienas partijas diktatūra, valdošās ideoloģijas pastāvēšana, vadoņa kults, valsts un partijas saplūšana, centieni kontrolēt ekonomiku, kultūru, kā arī sociālo dzīvi. Arvien biežāk šādus režīmus sāka dēvēt par totalitāriem. Termina „totalitārisms” izcelšanās meklējama 20. gadsimta 20. gados Itālijā. 1923. gadā fašisma pretinieks Džovanni Amendola (*Giovanni Amendola*), runājot par Benito Musolīni fašistu izstrādāto vēlēšanu likumu, kam bija jānodrošina viņu partijas vara, nosauca to par „totalitāru sistēmu”. Drīz vien šo apzīmējumu no saviem pretiniekiem pārņēma fašisti, lai apzīmētu savas kustības raksturu, bet vēlāk – ideju par to, ka sabiedrībai pilnībā jāsaplūst ar valsti. Ebots Glīsons (*Abbott Gleason*) norāda, ka arī tie galēji labējo aprindu pārstāvji, kas lietoja terminu „totalitārisms” pozitīvā nozīmē, nereti piesauca Padomju Savienību kā radniecīgu režīmu, un 30. gadu beigās, bet it īpaši 40. gadu sākumā, Padomju Savienības tuvība „totalitārisma” ieguva plašāku atpazīstamību. Vienīgi galēji kreisajās aprindās šo terminu lietoja tikai attiecībā uz Vāciju vai Vāciju un Itāliju. 30. gadu otrajā pusē totalitārisma koncepts no publicistikas pārcēlās uz akadēmisko pētniecību ASV un Lielbritānijā, šo terminu sāka attiecināt ne tikai uz fašistisko Itāliju un pat mazāk uz to, bet vairāk uz Padomju Savienību un nacistisko Vāciju.¹⁵

Pēc Otrā pasaules kara totalitārisma koncepts ieguva lielāku popularitāti. To veicināja aukstais karš un tas, ka totalitārisms bija ērta ideoloģiska klišeja, ar kuru apzīmēt staļinisko Padomju Savienību un tās satelītus Austrumeiropā, kā arī Ķīnu un Ziemeļkoreju, lai pretstatītu Rietumu demokrātijām. Tas ir līdzīgi kā to darīja Padomju Savienība ar Nacistisko Vāciju, saucot viņus ar par fašistiem, galvenokārt, jo nacisms tomēr izveidojās, pateicoties Benito Musolīni fašistiskajam režīmam. Kopš 1946. gada totalitārisms arvien plašāk ienāca politiķu un žurnālistu leksikonā. Liels nopelns šajā ziņā ir 1949. gadā publicētajam Džordža Orvela romānam – antiutopija „1984”, kas totalitārisma idejai „piešķīra vizuālu dimensiju” un padarīja šo konceptu plaši pazīstamu. Orvela romāns nav pirmā antiutopija, kas veltīta Padomju tipa režīmiem, taču tā ir un paliek visiespaidīgākā grāmata par šo tēmu. Viņa

¹⁴ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 9. – 10. lpp.

¹⁵ Turpat, 12. – 13. lpp.

izdomātā politiskā vārdnīca mūsdienās ir zināma ikvienam, arī tiem, kas romānu nav lasījuši un nemaz nezina tādu jēdzienu kā Lielais Brālis vai Patiesības ministrija sākotnējo nozīmi.¹⁶

40. gados un 50. gadu sākumā totalitārisma koncepts nostiprinājās arī akadēmiskajā aprītē. Politiskos filozofus un politikas analītiķus motivēja ne tik daudz antikomunisms vai bailes no Padomju Savienības ekspansionisma, cik jautājums par to, kā bijusi iespējama tādu režīmu kā Hitlera Vācija un Staļina Padomju Savienība izveidošanās. Kāpēc Rietumu liberālisma vērtības šajās zemēs izrādījās mazāk pievilcīgas nekā rasisma vai komunisma ideoloģijas vērtības, kā arī tas, kā šiem režīmiem ir izdevies nodrošināt iekšēju stabilitāti? Nacistiskajā Vācijā sabiedrība, par spīti kara grūtībām un neizbēgamajai sakāvei, līdz pašām beigām atbalstīja valdošo režīmu. Arī Padomju Savienībā, neņemot vērā plaša mēroga represijas pret zemniecību un citiem sabiedrības slāņiem, režīms spēja pārvarēt PSRS un Vācijas kara sākuma katastrofu, uzvarēt karā un beidza karu spēcīgāks, nekā iepriekš.¹⁷

Tas nebija nekas fenomenāls. Kā jau iepriekš tika minēts, daudzi cilvēki atbalstīja režīmu, kā arī daudzi ticēja un cerēja uz tā eksistenci, jo lielvalstu vadoņi bija ļoti harizmātiski un izveidoja sava veida kultu sev apkārt. Daudzi cilvēki skatījās uz, piemēram, Ādolfu Hitleru kā Vācijas glābēju, jo pateicoties viņam, tika izstrādāta mūsdienu darba sistēma, pensijas, kā arī viņš pārtrauca krīzi daudz ātrāk, nekā to izdarīja citas valstis, piemēram, ASV. Daudzi uzskatīja, ka tikai šie līderi zina, ko dara un, ka, ja būtu cita vara, tad viss atkal būtu slikti. Daudzi arī domāja pavisam vienkārši – nav jau tik traki un nevar zināt kā būtu ar citu varu.

50. gados totalitārisma koncepts bija dominējošais Amerikas un Lielbritānijas intelektuāļu skatījumā uz Padomju Savienību un citām komunistiskajām valstīm. Tomēr jau 60. gados šo konceptu arvien biežāk sāka kritizēt. Kritikas iemesli bija vairāki. Pirmkārt, jau 50. gadu pirmajā pusē būtiski mainījās valdošā sociālo zinātņu metodoloģiskā pieeja. Sociālajās zinātnēs 60. gados biheiviorisma un pozitīvisma ietekmē bija nostiprinājies uzskats, ka zinātniskām teorijām un konceptiem jābūt pēc iespējas objektīvākiem un neitrālākiem. Pētnieks nedrīkst ienest savus politiskos uzskatus un vērtējumu sociālo fenomenu analīzē. Tika pārmests, ka totalitārisma modelis ir statisks, pārāk vienkāršots (īpaši tika kritizēta Frīdriha un Bžezinska definīcija), tas neņem vērā komunistisko režīmu iekšējo dinamiku un pārmaiņas. Daudzi uzskatīja, ka iekļaut vienā konceptā Hitlera Vāciju un Staļina Padomju Savienību nav pareizi, jo abu režīmu ideoloģiskais pamats ir pilnīgi atšķirīgs: nacisms balstās uz rasisma ideoloģiju, marksisms – uz šķiru cīņas ideoloģiju, turklāt nacistu īstenotais genocīds nav salīdzināms ar staļinisma represijām, jo pirmajā gadījumā mērķis bija visu ebreju fiziska iznīcināšana, otrajā gadījumā – represējot „šķiras ienaidniekus”, mērķis

¹⁶ Turpat, 13. – 14. lpp.

¹⁷ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 13. – 14. lpp.

nebija tos visus fiziski iznīcināt. Vēl viens arguments bija, ka ne nacistiskajā Vācijā, ne arī staļiniskajā PSRS (nemaz nerunājot par padomju sistēmas vēlāko posmu) režīmam nekad neizdevās realizēt pilnīgu kontroli pār sabiedrību.¹⁸

Lai gan autore runā ļoti objektīvi un zinātniski pārbaudīti, darba autors tomēr nepiekrīt viņas izteiktajam argumentam, ka Padomju Savienības uzdevums nebija fiziski iznīcināt represētos, jo, spriežot pēc dokumentiem un avotiem, Staļins lielu daļu iznīcināja arī fiziski, galvenokārt, jo tie bija draudi jau pastāvošajai iekārtai vai arī kādai ideoloģijas daļai. Vairāki zinātnieki, pasniedzēji, baņķieri, kā arī zemnieki tika nogalināti uzreiz. Tie pat netika izsūtīti, tos vienkārši nošāva vai arī kādā citā veidā fiziski iznīcināja, lai šis „drauds” nespētu nekādā veidā ietekmēt pastāvošo varu, jo, kā Staļins pats ir teicis: „Daudz vieglāk ir pārvaldīt neizglītotu tautu, nekā izglītotu”.

Totalitārisms ir politikas zinātnes koncepts. Diskusijas par totalitārisma konceptu lielai daļai vēsturnieku, kas nodarbojās ar komunistisko valstu pētniecību, nebija pārāk ieinteresējošas. Vēsturnieku pētījumi ir neizbēgami empīriski, respektīvi, viņi, balstoties uz pieejamiem vēstures avotiem (arhīvu dokumentiem, laikabiedru liecībām, preses materiāliem u.c.), mēģina rekonstruēt tā vai cita vēstures notikuma vai procesa gaitu. Tomēr patiesībā valdošās politoloģijas teorētiskās pieejas ietekmē arī tos vēsturniekus, kas tām nepievērš īpašu uzmanību, jo tās iespaido pētījumu tematikas izvēli, kā arī faktu interpretāciju. Totalitārisma konceptā priekšroka tiek dota politiskās vēstures pētījumiem, savukārt tā oponenti bija t.s. sociālās vēstures aizstāvji. Smoļenskas arhīvs 50. gados bija pilnīgi unikāls avots, kas parādīja, kā darbojās represiju mehānisms Staļina laikā. Tas deva iespēju Rietumu vēsturniekiem ieskatīties Padomju sistēmas iekšienē tā, kā tas nebija iespējams līdz pat PSRS sabrukumam.¹⁹

Šis bija kā ievads, kurā vispārēji tika aprakstīts totalitārisms, komunisms, marksisms un kapitālisms, kā arī Padomju Savienības režīms, kas neietilpst gluži vai nevienā kategorijā, galvenokārt, jo tas bija kaut kas jauns un unikāls, ar ko Rietumu pasaule iepriekš nebija saskārusies. Tālākais teksts būs tieši par dzīvi Padomju Latvijā un politiskās ideoloģijas ietekmi uz tās.

Latvijas attīstību okupācijas periodā, pirmkārt, noteica situācija Padomju Savienībā kopumā un politiskās sistēmas vispārējās izmaiņas. Visbiežāk, Padomju varas veidošanos laika gaitā var iedalīt četros posmos, taču šajā bakalaura darbā, darba autors ir izvēlējis minēt tikai pirmo posmu, jo pārējie ir vēlākos laikos kā pats pētījums.²⁰

¹⁸ Turpat, 17. – 20. lpp.

¹⁹ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 27. lpp.

²⁰ Turpat, 35. lpp.

Pirmo posmu var dēvēt par Staļinismu. Šī perioda svarīgākā iezīme ir tā, ka represijas tika plaši un pastāvīgi izmantotas kā galvenais sabiedrības vadības un veidošanas instruments. Represijas tika lietotas, lai panāktu lauksaimniecības kolektivizāciju, lai varētu sekmēt valsts industrializāciju. Gulaga sistēmas uzdevums bija piegādāt darbaspēku lielajiem celtniecības projektiem ne tikai Sibīrijā un Tālajos Ziemeļos, bet arī valsts centrālajos rajonos. Ar represiju palīdzību tika veicināta nodokļu un nodevu nomaksa, kā arī nodrošināta darba disciplīna un risinātas jebkuras citas politiskas un ekonomiskas problēmas. Represijas izmantoja ne tikai pret padomju režīma pretiniekiem, bet arī pret tā funkcionāriem. Ā. Getijs un O. Naumovs to izskaidro ar Staļina un viņa tuvāko palīgu centieniem nepieļaut birokrātijas šķiras konsolidāciju. Tomēr 1937. – 1938. gadā terors bija „centralizēti organizēts haoss”, taču 1940. – 1941. gadā un pēckara gados tas jau bija ieguvis organizētu raksturu. Valsts drošības orgāniem bija piešķirtas lielas pilnvaras, tie varēja darboties samērā autonomi no vietējā līmeņa un republikas partijas institūcijām.²¹

Latvijā par staļinisko politisko represiju upuriem 1940. – 1953. gadā kļuva vismaz 140 tūkstoši cilvēku (arestētie un notiesātie, ar nāvessodu sodītie un nogalinātie bez tiesas sprieduma, administratīvie izsūtītie), viņiem jāpieskaita vairāki desmiti tūkstoši, kas īsāku vai ilgāku laiku atradās filtrācijas nometnēs.²² Šis arguments apstiprina darba autora iepriekš minēto, ka arī Staļinam bija ideja lielu daļu no represētajiem fiziski iznīcināt, lai tie nespētu pretoties jaunajai, totalitārajai varai.

Staļina režīms centās maksimāli kontrolēt ne tikai birokrātiju un valsts iedzīvotāju politisko uzvedību, bet arī visas pārējās dzīves jomas, ieskaitot privāto dzīvi. Tas gan nekad pilnībā neizdevās, tomēr Padomju Savienības iedzīvotāju sakari ar ārējo pasauli bija reducēti līdz minimumam. Staļina laikā faktiski tika izveidota tā ekonomikas sistēma, kas ar dažām izmaiņām turpināja pastāvēt līdz PSRS sabrukumam. Latvijā tas nozīmēja privātā sektora iznīcināšanu un ekonomikas valstiskošanu, jeb privatizēšanu. Ne tikai ekonomikā, bet valsts pārvaldē kopumā tika izveidota stingri centralizēta un sīkumaini birokrātiska kontroles sistēma. Republiku ekonomiskās intereses bija pakļautas Savienības interesēm. Ekonomikas attīstībā absolūta prioritāte bija valsts aizsardzības intereses, turklāt līdzekļi ekonomikas attīstībai tika iegūti uz iekšējās kolonizācijas rēķina, t. i., ekspluatējot zemniecību un uzturot zemu visu iedzīvotāju patēriņu līmeni. Kopumā var teikt, ka šajā laikā Padomju Savienība maksimāli tuvinājās totalitāras valsts ideātipam.²³ Šī sistēma arī nav nekas jauns, jo, ir zināms, ka arī būdami zem Zviedrijas varas, lielākā daļa no produktiem tika vesti uz

²¹ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 35. lpp.

²² Turpat, 35. lpp.

²³ Turpat, 35. – 36. lpp.

Zviedriju, kas, protams, ir pilnībā saprotams no varas pārstāvjiem. Prioritāte vienmēr būs pašu tauta un zeme, nevis citu.

„LPSR kā valstij piemīt visas suverenitātes pazīmes: sava konstitūcija, ko tā ir pieņēmusi patstāvīgi, un savi likumi; sava noteikta teritorija, kurā tā realizē augstāko valsts varu un kura nevar tikt grozīta bez republikas piekrišanas; sava pilsonība, un tā patstāvīgi var lemt jautājumus par uzņemšanu savā pilsonībā. LPSR ir savs augstākais varas orgāns – LPSR Augstākā Padome, sava valdība – LPSR Ministru Padome un savs augstākais tiesu orgāns – LPSR Augstākā tiesa. Visus šos augstākos valsts orgānus LPSR izveido patstāvīgi”²⁴

Šis citāts ir liecība pamatprincipam, uz kuru balstījās padomju politiskā sistēma, - tas, kas bija uzrakstīts uz papīra, un tas, kas pastāvēja īstenībā, bija pilnīgi atšķirīgas lietas. Atbilstoši Konstitūcijai Padomju Savienības uzbūve bija federatīva, tas ir, tā bija suverēnu republiku savienība. Patiesībā PSRS bija unitāra valsts, kurā vara piederēja nevis republikas vadībai, bet gan PSRS vadībai. Tas izpaudās jau valsts pamatdokumentos un likumdošanas sistēmā. LPSR Konstitūcija, tāpat kā citu republiku konstitūcijas, bija PSRS Konstitūcijas dublikāts. 1940. gada 25. augustā pieņemtajā Latvijas PSR Konstitūcijā, kas balstījās uz PSRS 1936. gada Konstitūciju, bija saglabātas dažas atšķirības, piemēram, administratīvi teritoriālais iedalījums nevis rajonos, bet apriņķos, kā arī tiesu sistēmā tika saglabātas apgabaltiesas kā starpposms starp zemākā līmeņa (t.s. tautas) tiesām un Augstāko tiesu. Tomēr šādas atšķirības pastāvēja tikai tādēļ, ka teritoriālā iedalījuma un tiesu sistēmas pilnīgu integrāciju padomju sistēmā nebija iespējams īstenot uzreiz, turklāt tās neko nemainīja pēc būtības.²⁵

Pirmajā padomju okupācijas gadā atbildīgus ierēdņus masveidā sūtīja no citām republikām, tomēr viņu kopskaits vēl bija samērā mazs, lai gan kara sākumā viņi veidoja vismaz pusi no 5057 Latvijas kompartijas organizācijas biedriem. Vietējie komunisti to uzskatīja par pagaidu pasākumu, kamēr vēl nav izaudzīnāti savi kadri. Tomēr pēc kara viņi sāka apzināties, ka latviešu pozīcijas partijas un saimniecisko struktūru, kā arī iekšlietu un drošības orgānu vadībā ir vājas. Ļoti daudzi 1940. – 1941. gada komunisti un komjaunieši bija krituši karā. Tie, kas bija izdzīvojuši, skaidri redzēja, ka viņu ietekme rūk un aizvien lielāku vietu ieņem cilvēki, kas neko nezina par Latviju un kuriem tās labklājība ir mazsvarīga. Vietējos komunistus (un daudzus t.s. Krievijas latviešus) uztrauca arī tas, ka iedzīvotāji, kā viņi labi zināja, uztvēra padomju režīmu kā okupācijas varu un bija tai lojāli tikai tāpēc, ka citas alternatīvas nebija.²⁶

²⁴ *Latvijas padomju enciklopēdija. 5. sēj.* Galvenā enciklopēdiju redakcija, Rīga: 1984., 15. lpp.

²⁵ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR.* Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 35. lpp.

²⁶ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR.* Latvijas Universitāte, Rīga: 2012., 64. – 65. lpp.

Ļoti daudzi cilvēki, ar kuriem autors ir apspriedies un kuri ir dzīvojuši zem Padomju varas, teica, ka visu laiku, kamēr viņi kalpoja un bija zem Padomju Savienības, ne vienā brīdī tie to nav vēlējušies. Liela daļa cilvēku to tiešām uzskatīja kā okupāciju, kurai nav izejas. Tā teikt, milzis, kas ir pakļāvis punduri savai gribai un nemaz netaisās to laist vaļā. Protams, daudzi, kuri publiski teica, ka atbalsta šo režīmu un tiešām darīja daudz tā īstenošanai, tiešām ticēja savai idejai, taču, patiesībā, lielākā daļa tā nemaz nedomāja. Tās vienkārši bija bailes no tā, kas seko pēc nepakļaušanās. Izsūtīšana, spīdzināšana vai arī fiziska iznīcība. Neviens nevēlās mirt, to neatļauj mūsu dzīvnieku instinkts, un jebkurš cilvēks vienmēr mēģinās sevi un sev tuvos paglābt no briesmām, pat ja tas nozīmē melot vai arī nodot kādu citu.

Ļoti svarīgs periods, tieši pētot trimdas laiku, ir noteikti 1944./45. gadu mija. Šajā laikā notika arī visaktīvākā izceļošana no Latvijas. Viens no lielākajiem apdzīvotajiem apgabaliem 1944./45. gada mijā bija Kurzeme. Pie izcilākajiem latviešu karavīriem šī gadu mijas kaujās noteikti ir jāmin pulkvežleitnants Rūdolfs Kociņš, kurš dzimis 1907. gada 15. decembrī Tirzas pagastā Vidzemē. Kapteinis Kociņš bija viens no pirmajiem latviešu virsniekiem, kurš brīvprātīgi iestājās pašās pirmajās vāciešu atļautajās, organizētajās kaujas vienībās. 1945. gada 29. janvārī Kociņš saņēma ziņu, ka par Tirzas kaujām viņam piešķirts zelta vācu krusts. 1945. gada 20. februārī viņš bija starp 19. divīzijas izraudzītajiem delegātiem, kuri ieradās Potsdamā, lai piedalītos Latviešu nacionālās komitejas dibināšanas sapulcē, taču jau 1945. gada aprīlī viņš atkal ieradies Kurzemē kā viens no Kurzemes Tautas padomes dibinātājiem un šo amatu saglabājis līdz Kurzemes kapitulācijai un okupācijai. 9. maija rītā viņam laimējās ar vienu no pēdējām vāciešu ātrlaivām izbraukt jūrā no Liepājas ostas, lai nokļūtu Vācijā.²⁷

Šis ir ļoti labs piemērs par to, kā šajā mazajā gadu mijā cilvēkiem mainījās dzīves stils un pat vieta. Pulkvedis Kociņš bija apbalvots un cienīts karavīrs, kuru paša rota klausīja un apbrīvoja ar kara sasniegumiem, taču, vietējo apstākļu dēļ, arī viņam nācās izceļot, galvenokārt, jo pretinieku pusēs viņš nebija varonis, bet gan ienaidnieks, turklāt, salīdzinoši liels, kas viņu padarīja par augstu mērķi sagūstīšanai. Tas ir kara fenomens. Katra puses saskata pilnībā atšķirīgu cilvēku, līdzīgi kā tas ir arī mūsdienās ar politiskajām partijām. Vienai pusei kāds deputāts ir uzvarētājs un atbalstītājs, savukārt otrai – ļaunākais, kas var notikt.

Lielākā daļa, protams, palika dzīvot savā dzimtenē. Izsūtīšana vienmēr bija drauds no kā visi baidījās, taču, bija saprotams, ka nav tik viegli pārvākties, ja ir daudz mantu, kā arī liela ģimene, nemaz nerunājot par finansiālo stāvokli vai varas maiņu un tās apstākļiem. Tomēr, daži secināja, ka viņiem draud tikai divas izvēles – izbraukt labprātīgi kā bēglim vai

²⁷ *Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā. 11. sējums.* Toronto: 1993, 121. – 126. lpp.

arī tik izsūtītam. Tādēļ arī daudzi PSRS valstu iedzīvotāji, arī, protams, Latvijā, izvēlējās bēgšanas ceļu, dodoties uz citām valstīm, kur, vai nu ir labāka situācija, vai arī cits politiskais režīms. Vēl viena kategorija noteikti bija izbijušie karavīri, kas cīnījās Nacistiskās Vācijas pusē. Daudzi no viņiem jau saprata, kas ar viņiem notiktu, ja tie atgrieztos, taču, ne vienmēr tā tas bija. Piemēram, autora vectēva brālis atgriezās kā leģionārs un pret viņu netika vērstas sankcijas.²⁸

Pirms Otrā pasaules kara Rietumu pasaulē dzīvoja vismaz 45 tūkstošu latviešu, galvenokārt, tie apdzīvoja ASV un Brazīliju, taču, tas neizslēdz, ka citas vietas ar bija apdzīvotas. Galvenais iemesls šai izceļošanai bija sociālie apstākļi. Lielākā daļa izceļotāju pamazām pārtautojās, latviešu kopību centās saglabāt apmēram 15 līdz 20 tūkstošu cilvēku. Tā bija tikai simtā daļa no apmēram 1,5 milj. latviešu, kuri tolaik dzīvoja Latvijas valstī un veidoja tur iedzīvotāju absolūto vairākumu.²⁹

Šie bija, salīdzinoši, labi laiki Latvijai un tās tautai, taču Otrais pasaules karš radīja straujas pārmaiņas. Latvijas iedzīvotāju skaits kara laikā (1939 - 1945) samazinājās vismaz par 0,4 miljoniem cilvēku, tai skaitā par, apmēram, 0,25 miljoniem Staļinisma terora pirmā gada iespaidā jeb tā sauktajā Baigajā gadā, kas bija no 1940. gada līdz 1941. gadam, kurā par terora upuriem kļuva apmēram 40 tūkstoši cilvēku, tāpēc padomju armijas atkārtota tuvošanās Latvijai 1944. gada rudenī izraisīja plašu bēgļu kustību. Uz rietumiem devās apmēram 250 tūkstoši cilvēku, kas galvenokārt, bija politiskie bēgļi.³⁰

Protams, ir vairāki iemesli, kādēļ izmainījās demogrāfiskais stāvoklis Latvijā. Liels nopelns tajā noteikti bija teroram un izsūtīšanām, taču daudzi cilvēki arī devās dzīvot citur, jeb emigrēja jau laicīgi, pirms kaut kas notika ar viņiem vai viņu tuvajiem. Taču, nevajag noprast, ka cilvēki, kas emigrēja, to darīja tikai piespiedu kārtā – bija ļoti daudzi cilvēki, kuri devās dzīvot citur brīvprātīgi, labākas dzīves meklējumos. Tas arī notika pirms tam, tā saucamajos, Ulmaņlaikos, kā arī pirmās brīvvalsts laikā.

Taču, ne visiem bēgļiem izdevās aizbraukt, daudzi palika Kurzemē. Pētnieki domā, ka 50 līdz 60 tūkstoši cilvēku gājuši bojā karadarbības laikā vai arī uzbrūkošā padomju armija viņus panākusi Austrumeiropā un daļa bēgļu nonākuši Padomju Savienības, tā saucamajās, darba nometnēs, kuras nemaz nebija tik ļoti atšķirīgas no Nacistiskās Vācijas nometnēm. Tomēr, pēc kara izrādījās, ka daudzi Latvijas bēgļi atraduši patvērumu Zviedrijā, Rietumvācijā, Austrijā un Dānijā. Kara laikā, cīnoties gan Nacistiskās Vācijas, gan Padomju Savienības pusē, latviešu militārās vienības cieta lielus un smagus zaudējumus. Protams, pēc

²⁸ Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 16. lpp.

²⁹ Turpat, 15. lpp.

³⁰ Turpat, 15. lpp.

kara, latviešu tauta cieta no deportācijām, kā arī nevar aizmirst partizānu cīņas, kurās mira gan tie, kuri cīnījās, gan tie, kuri bija civilie iedzīvotāji.³¹

Daudzas Eiropas, kā arī ārpus Eiropas valstis, palīdzēja tiem, kuri bēga no Padomju Savienības dalībvalstīm. Daudzi saprata, ka tā viņiem ir vienīgā iespēja un citu veidu nav. To var arī salīdzināt mūsdienās, ar bēgļu situāciju Eiropā, kur arī lielākā daļa bēg kā politiskie ienaidnieki un, daļēji, iespējams, ka Baltijas valstis tieši atbalsta šo bēgļu kustību, jo jūt sava veida pienākumu, atceroties kā bija, kad pašiem bija nepieciešams aizbēgt.

Vācija uzņēma, salīdzinoši ar citām zemēm, visvairāk bēgļus no Latvijas. Patvērumu šeit atrada vismaz 120 tūkstoši latviešu bēgļu un no tiem, mums ir skaidri zināms, ka 25 tūkstoši bija karagūstekņi. No visiem latviešu bēgļiem, amerikāņu okupācijas zonā atradās 55%, britu zonā atradās 41%, franču – 2%, un visās trīs zonās Austrijā – 2%. Vairākums no bēgļiem ieguva pārvietoto personu, jeb DP³² statusu un tika izvietoti speciālās nometnēs. Šajās nometnēs viņi nonāca Apvienoto Nāciju Palīdzības un rehabilitācijas administrācijas UNRRA³³, vēlāk Starptautiskās bēgļu organizācijas IRO³⁴ pārraudzībā. Vadoties pēc statistikas, 1945. gada vasarā Rietumvācijā bija uzskaitīti 82 tūkstoši latviešu civilo bēgļu, kas dzīvoja Apvienoto Nāciju Palīdzības un rehabilitācijas administrācijas apgādībā 294 nometnēs, bet 1947. gada 1. jūlijā Starptautiskās bēgļu organizācijas pakļautajās bēgļu nometnēs bija reģistrēti 82 770 latviešu, kas nozīmē, ka divu gadu laikā bēgļu skaits ir pieaudzis, bet ne ļoti krasi.³⁵

1.1. Latviešu trimda Vācijā

Vācija pēc Otrā pasaules kara tika sadalīta vairākās kontrolējamās zonās. 1946. gadā ārlietu ministrija izskatīja jaunākos ziņojumus, kur amerikāņu iestādes esot devuši pavēli nacistiski orientētos Baltijas valstu pilsoņus transportēt uz nometnēm Vācijā. Ministrijas interese lika vairākiem aizdomāties par ASV valdības interesēm, jo viņi neatzina Baltijas zemju pievienošanu Padomju Savienībai un nebija pārtraukuši diplomātiskus sakarus ar tām. Uz tā pamata, nacistiski noskaņotos baltiešus nevarēja piespiestu kārtā sūtīt mājup. Ārlietu ministrija jau kādu laiku iepriekš nolēma, ka Baltijas valstu pavalstniekus nevar pārsūtīt uz krievu okupētajiem apgabaliem, ja viņi paši neatzīst krievu pavalstniecību.³⁶

³¹ Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 15. lpp.

³² Displaced Persons

³³ United Nations Relief and Rehabilitation Administration

³⁴ International Refugee Organization

³⁵ Neiburgs U. *Trimdas*. Pieejams: [<http://lpra.vip.lv/trimdas.htm>] (skatīts 05.05.2017.)

³⁶ Baltiešu bēgļi amerikāņu zonā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 15, 5. lpp.

Savukārt 1946. gadā Bodenas ezera malā kara pēdējās dienas pagāja tikpat klusi un netraucēti kā visi kara gadi, tas ir, bez kara trokšņa un bez uzlidojumiem. No retajām sirēnām neviens vairs nebaidījās, neviens īpaši nelīda patvertnēs, bet mierīgi devās savās gaitās. Arī šī apgabala ieņemšana pagāja bez lielām sāpēm. 29. aprīlī tika nomestas dažas bumbas, kas, paldies Dievam, izdarīja salīdzinoši mazus zaudējumus. Bija skaidrs, ka sabiedroto iesoļošana ir tikai laika jautājums. Un tomēr, bailes no lidmašīnām nebija tik lielas, lai tas traucētu iedzīvotājus doties pāris kilometrus cauri visam gari izstieptajam ciematam, lai saņemtu tās dienas pārtikas kartītes pagastnamā.³⁷

Tālu no dzimtenes, Grēvenes nometnē Vācijā, Vestfālē, angļu zonā 1946. gadā uz skumjā bēgļu dzīves fona svin pļaujas svētkus. Svētku centrā ir dižais pļāvējs Jānis Jaunsudrabiņš, kurš kautri smaidīdams, tomēr būdams viegli pašapzinīgs, bija svētku centrā. Piecdesmit gados viņš izdzinis lielu „baru” latviešu rakstniecības druvā, var uz brīdi nolikt pie malas izkapti, tas ir, spalvu. Viņš bija gleznojis, tulkojis, kā arī rakstījis dzejas un lugas. Jaunsudrabiņš atklāti un sirsnīgi pastāstīja par savu jaunību un darba sākumiem grāmatā „Mana dzīve”; šī autobiogrāfija jau bija iespiesta 3 vai 4 iespiedumos, ieskaitot kopoto rakstu izdevumu. Šajā laikā Jānis Jaunsudrabiņš sāka rakstīt grāmatu „Baltā grāmata”, viņš mākslinieciskā plāksnē bieži skāra paša piedzīvoto, kā arī pārdzīvoto. Nākdams no Neretas, kā gājēju atraitnes dēls, bez līdzekļiem, Jaunsudrabiņš ar neatlaidīgu darbu sasniedza tik daudz, ka viņu droši var saukt par darba milzi. No Jaunsudrabiņa mūža krājuma bija daudz grāmatas, kuras Vācijas latviešu bēgļi uzskatīja par labākajām, sākot ar brīnišķīgo bērniības tēlojuma kopu, kura sākās ar „Baltās grāmatas” 100 tēlojumiem rakstos un līnijās, un turpinās līdz pat pēdējiem „Zaļās grāmatas” un grāmatas „Ganos” stāstiem. Jaunsudrabiņam nav daudz dzejoļu, bet to starpā ir īstas lirikas pērles; lirisku ieskaņu diez gan daudz ir viņa prozā. Par pašu Jaunsudrabiņu ir daudz rakstīts, un spriedumi par viņu nav daudz daļējušies. Viņš kā liels osis bija ieaudzis latviešu tautas dārzā. Viņa mūžs un darbs ir arī gandarīts, cik tālu sniegusi latviešu tautas atzinība un rocība.³⁸

Otrā pasaules kara latviešu bēgļu dzīves sākumposms (1946 - 1949) ietvēra neatkārtojamas norises Rietumvācijā, jo, samērā daudz latviešu, relatīvi nelielā teritorijā³⁹ izveidoja savu etnisko kopību ar etnisko kopību ar atbilstošu organizatorisko kodolu un daudziem izglītības un kultūras pasākumiem. 1945. gada maijā, Rietumvācijā jau atradās apmēram 135 tūkstoši latviešu, un no tiem 9 tūkstoši neilgā laikā atgriezās LPSR. Starp emigrantiem bija arī daudz darba dienestā mobilizēto Latvijas pilsoņu, kas Vācijā bija

³⁷ Vācijas franču zonā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 15, 3. lpp.

³⁸ 50 raženi darba gadi. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 95, 3. lpp.

³⁹ 250 tūkstoš kvadrātkilometru

nonākuši pret savu gribu. Daudzi citi vēl izšķīrās par atgriešanos Latvijā personīgu iemeslu dēļ, vai tā bija ģimene, vai arī kāds cits iemesls.⁴⁰

1946. gadā Eslingenē reģistrēto latviešu bēgļu skaits svārstījās no 5700 līdz 5800 cilvēkiem, no kuriem vairāk kā 1200 bija bērni, jaunāki par 15 gadiem, bet starp pieaugušajiem sieviešu skaits bija par 600 lielāks nekā vīriešu. Nometnē bija reģistrēti 264 zemnieki un 200 ierēdņi, kā arī šeit bija apmetušies 23 dažādu konfesiju garīdznieki. Eslingenē bija izveidojusies visdažādāko profesiju buķete – 37 ārsti, 33 zobārsti, 37 medmāsas, 27 mūziķi, 14 arhitekti, 24 inženieri, 150 skolotāji, 8 zinātnieki, 17 rakstnieki un žurnālisti, 24 gleznotāji, 41 aktieri, 48 juristi un daudzi citi. UNRRA direktors Eslingenē, francūzis Renē Pinzons du Sel, 1946. gadā augsti novērtēja latviešu labo izturēšanos, organizatoriskās spējas, vēlmi mācīties, kā arī amatu prasmes.⁴¹

Eslingene bija kā maza paradīze latviešiem, taču diemžēl viss, kas ir labs, ar laiku beidzas. Tas pats bija ar Eslingeni. Tās nometnes pastāvēja līdz 1950. gada maijam, kad to slēdza.⁴² 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā vairākumam latviešu bēgļu nācās no Vācijas izceļot uz citām zemēm. Pēc pārceļošanas, latvieši bija sadalījušies apmēram 20 valstīs. Nozīmīgākās nometnes veidojās ASV, Kanādā, Austrālijā, Lielbritānijā, Vācijā, kā arī Zviedrijā. Pēc 20 gadiem jau bija skaidrs, ka emigranti ne vien ir iesakņojušies jaunajās dzīvesvietās un nodrošinājuši savu eksistenci, bet arī ir spējīgi uzturēt etnisko kopību ar regulāriem kultūras pasākumiem un vispārēju organizatorisko struktūru. Demogrāfiskā bāze sākumā bija ap 140 tūkstošu cilvēku, kuri, galvenokārt, bija 1994. gada bēgļi. Taču, mēs nevaram aizmirst arī par veclatviešiem, kuri emigrēja pirms kara un viņu īpatsvars bija, apmēram, 10 tūkstoši, kas, visnotaļ, nav mazs skaitlis.⁴³

Mēs, protams, nevaram arī aizmirst par akadēmiskajām mūža organizācijām, no kurām liela daļa arī izceļoja. Padomju Savienības varai ienākot Latvijas teritorijā, tā ietekmēja arī studentu korporācijas un to biedrus, jo, kā jebkuram totalitārajam režīmam, slēgtas organizācijas var izraisīt draudus pastāvošajai varas iekārtai. Tādēļ, tika veiktas vairākas represijas pret korporāciju biedriem. Liela daļa korporācijas biedru emigrēja prom no Latvijas vai arī tie tika izsūtīti piespiedu kārtā. Lai gan Padomju laiki bija bargi gan iedzīvotājiem, kas dzīvoja Latvijā, gan arī cilvēkiem, kuri bija emigrējuši prom, tomēr nav nekā sliktā bez laba. Trimdas laikā nodibinājās četras studentu korporācijas, no kurām arī visas četras eksistē mūsdienās, piemēram, Fraternitas Imantica, kura ir dibinājusies 1947. gada 18. februārī,

⁴⁰ Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 145. lpp.

⁴¹ Neiburgs U. *Trimdas*. Pieejams: [<http://lpra.vip.lv/trimdas.htm>] (skatīts 05.05.2017.)

⁴² Turpat.

⁴³ Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 15. lpp.

Gersicania, kas dibinājusies 1947. gada 14. martā, Fraternitas Cursica 1947. gada 7. maijā un arī Fraternitas Vanenica, kura dibinājās 1947. gada 20. jūnijā.⁴⁴

Latviešu bēgļi Zviedrijā avīzēs rakstīja, ka latviešu bēgļi Vācijā, esot bijis ziņots no drošiem avotiem, lielā skaitā paguvuši pārvietoties no agrajām apmešanās vietām Vācijas austrumdaļā – uz rietumiem. Latviešu palīdzības komiteja no Berlīnes evakuējusies uz Detmoldu. Igauni, turpretim, kā ziņoja vēstīt vietējie igauņu laikraksti, lielākā skaitā pārvietojušies uz ziemeļiem, uz Dānijas pierobežas apgabaliem.⁴⁵

Interesanti, ka latviešu emigrantiem bija labas zināšanas arī par notikumiem citās valstīs, piemēram, 1945. gada 22. decembra izdevumā profesors Arveds Švābe rakstīja: „Atvairot uz mirkli šos veļu mēneša rēgus, jautāsim no kā varam gaidīt reālu, nevis simbolisku palīdzību tuvākajā laikā. Kā zināms, Latvijas zelta un valūtas fonds ir apķīlāts. Mūsu sūtņiem izdevies pagaidām atbrīvot 100 000 dolārus latviešu sociālai palīdzībai Vācijā. Pēc militārās valdības oficiāliem datiem amerikāņu okupācijas joslā dzīvo 62 000 latviešu. Cerams, ka drīzumā mūsu centrālā kartotēka varēs sniegt diez gan precīzus datus par Latvijas pilsoņu skaitu visā Vācijā un Austrijā. Bet jau tagad drīkstam apgalvot, ka no minētās summas neiznāks pat dolārs uz vienu latviešu pārvietoto personu nometni jeb DP.”⁴⁶

Taču, bija arī daudzi, kuri attīstījās ļoti labi privātajā sektorā, piemēram, zinātnieki. Lielais vairums latviešu bēgļu dzīvoja nometnēs, privāti dzīvoja tikai daži. Nometnēs bieži cilvēki nīka bezdarbībā, daudzi bija bezdarbnieki, kuriem nemaz neveicās darba meklējumos. Taču, daži latviešu zinātnieki jau strādāja, piemēram, profesors Leonīds Slaucītājs strādāja Vigzdas observatorijā. Vēl profesors Vegers strādāja Mārburgas Universitātē, kā arī daudzi citi zinātnieki jau bija atraduši sev piemērotas izglītībai darba sfēras. Diemžēl, daudzi no šiem zinātniekiem bija bez algas. Viņi tika laboratorijās, bet tur darbs esot palicis daudz grūtāks, jo sāka aptrūkties ķīmikāliju, trauku un pat dzīvnieku, kā arī daudzas citas lietas. Daļa no fabrikām jau bija sagrautas, kā arī daudzas vairs nestrādāja; un diemžēl neviena jauna fabrika arī netika celta. Daudzi fabrikas darbinieki, kuri bija nacistiski noskaņoti, tika atlaisti, un viņu skaits bija procentuāli liels. Pret ārzemniekiem nostāja esot bijusi diez gan negatīva, tāpēc arī daudzi uzskatīja, ka Zviedrijā viņiem nākotnes iespēju neesot.⁴⁷

Vācijā radās arī vairāki grupējumi, piemēram, Manheimā dzīvoja ap 1400 latviešiem. No viņiem daži desmiti strādāja slimnīcā vai noliktavā. Daudz bēgļi darbojās tautskolās un vidusskolās, kā arī radās daudz skautu kopu. Manheimas latviešu komitejā darbojās daudzi aktīvi cilvēki. Interesanti, ka vēl ir pieejams raksts par Štutgartē dzīvojošajiem latviešiem,

⁴⁴ Fraternitas Livonica *Via Nostra* (1926 - 1976), 132. lpp.

⁴⁵ Latviešu bēgļi Vācijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 9, 2. lpp.

⁴⁶ Latvieši emigrācijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 64, 2. lpp.

⁴⁷ Mūsu zinātnieki Vācijā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 2, 2. lpp.

kuriem dzīve esot bijusi ļoti laba, jo viņi dzīvoja izvietoti pa atsevišķām mājām, kas jau vien bija, salīdzinoši liela privilēģija, kā arī bija labi higiēniskie apstākļi un par to visi viņi esot pateicīgi amerikāņu iestādēm.⁴⁸ Šādas privilēģijas nebija visur pieejamas, un tie tika uzskatīti par ļoti labiem dzīves apstākļiem.

Vēl viena lieliska lieta, Vācijas rietumu zonās bēgļiem bija lieliskas studēšanas iespējas. Docents Pēteris Krūmiņš, kurš kā Latvijas Sarkanā Krusta Eslingenas nodaļas pārstāvis, ilgāku laiku vedināja sarunas un noskaidroja šīs izglītības iespējas, sniedzot ar to informāciju Dillingenas „Latviešu Vēstnesī”, 2. februāra numurā.⁴⁹

Tika vērstas arī sankcijas pret pārvietotajām personām, it īpaši Vācijas amerikāņu zonā, pret viņiem tika vērsti gan politiski, gan krimināli apvainojumi. Šo apvainojumu kampaņā vai pašas galvenās darbības darīja vietējie vācieši, lietojot par provokācijas.⁵⁰

Lielākais latviešu kopdarbības pasākums Vācijā ir Eslingenas latviešu kooperatīvs, kurš 1946. gada 2. ceturksnī (aprīlis - jūnijs) pārdeva preces kopsummā par 110 000 reihsmarkām, iegūstot neto peļņu 7550 markas. Tīrā peļņa tika sadalīta rezerves kapitālam un kulturāliem mērķiem. Jūlijā un augustā apgrozījums bija sasniedzis jau 100 000 marku, tā kā bija novērojams tālāks progress. Vēl viena nozīmīga lieta bija latviešu bijušo karavīru palīdzības pārvalde, kas bija paveikusi samērā daudz. Tā sagādāja un izsniedza drēbes un veļu apmēram 10 000 personām, bet bija nepieciešams vēl daudz vairāk, jo bija daudzi izbijuši karavīri no abām pusēm. Veica apgādi par protēzēm, pēc kurām bija liela vajadzība, bet trūka materiāli. Pārvalde centās atbrīvot nobloķētos līdzekļus un mantas, kas savā laikā tika aizvestas no Latvijas. Lūdza arī ziedojumus, kas varētu palīdzēt bijušajiem vīriem.⁵¹

1.2. Latviešu trimda Zviedrijā

Lai gan latviešu emigranti apdzīvoja daudz vietas, ar Zviedriju bija īpašas attiecības, jo, jau pēc neatkarības proklamēšanas 1918. gadā Latvija ar Zviedriju nodibināja diplomātiskas attiecības un pat mēģināja Latvijas armijā savervēt zviedru brīvprātīgos. Taču, abu valstu zinātnieku vidū Baltijas pētījumu jautājumos jau agrāk pastāvēja sadarbība. Sākot ar 20. gadiem, starp abām valstīm, ar valdības palīdzību, izveidojās kultūras apmaiņa, taču, ja neskaita oficiālos pārstāvjus un 30. gados emigrējušos sociāldemokrātus (kuri tāpat nebija

⁴⁸ Turpat, 2. lpp.

⁴⁹ Studēšanas iespējas. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 20, 1. lpp.

⁵⁰ „Pārvietotās personas” (DP) aizstāvas. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 20, 4. lpp.

⁵¹ Palīdzība bijušajiem karavīriem. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 74, 2. lpp.

daudz), pastāvīgi dzīvojošu latviešu Zviedrijā līdz Otrajam pasaules karam gandrīz vai nebija.⁵²

Zviedrija, atšķirībā no daudzām citām Rietumpasaules valstīm, 1940. gada vasarā samierinājās ar Baltijas valstu iekļaušanu PSRS un Latvijas vēstniecības ēku Stokholmā nodeva padomju ierēdņiem, tomēr Latvijas diplomāti turpināja savu sabiedrisko darbību, tādēļ kara laikā Zviedrijā izveidojās nacionālpatriotisks latviešu grupējums, kura priekšgalā bija sūtnis Voldemārs Salnais. Tās nostāja bija gan pret nacistiem, gan pret komunistiem. Šī grupa arī ļoti palīdzēja bēgļiem no 1944. līdz 1945. gadam, organizējot Latvijas bēgļu evakuāciju no Kurzemes uz Zviedriju, tādējādi palīdzot apvienot ģimenes, kā arī draugus. Diemžēl, nav zināms, cik bēgļu ir gājuši bojā vācu un padomju jūras un gaisa spēku cīņu dēļ, bet ir skaidrs, ka upuri ir bijuši, un ne viens vien.⁵³

Līdzīgi arī darīja Kurzemes zvejnieki, pārvedot arī savus tuviniekus un par atlīdzību pārveda arī citus bēgļus uz Gotlandi, palīdzot arī viņiem uzsākt jaunu dzīvi. Plašā mērogā pastāv uzskats, ka Kurzemes krastu laika periodā no 1944. gada līdz 1945. gadam laivās atstājuši 5,5 tūkstoši cilvēku, taču 2 tūkstoši no viņiem gāja bojā, kā arī nelielus daudzumus pārtvēra vācu patruļas un tie nonāca Vācijā. Laika periodā no 1944. gadam līdz 1950. gadam Zviedriju sasniedza apmēram 6 – 6,5 tūkstoši latviešu. Protams, ne visi bēgļi Zviedrijā nonāca caur Kurzemi, daži simti latviešu Zviedrijā nonāca no Dānijas un Vācijas. Šo bēgļu vidū bija arī apmēram 150 dezertējušo leģionāru, kuri mazos kuģšos sasniedza Zviedriju 1945. gada maijā, bet 1946. gada janvārī tika izdoti PSRS par spīti viņu izmisīgajai pretestībai, kas atspoguļojās badastreikos, pašsakropļošanās un pat pašnāvībās. Formālais leģionāru izdošanas iegansts esot bijis tas, ka viņi ieradušies formas tērpos, tādējādi viņi tika uzskatīti par internām militārpersonām, nevis par bēgļiem, bet patiesais iemesls bija pavisam cits. Zviedrijas valdība vēlējās izpatikt un uzlabot attiecības ar PSRS kā uzvarētāj lielvalsti.⁵⁴

Tas, protams, ir pavisam pašsaprotami no Zviedrijas skatpunkta, jo, tomēr, primāri svarīgāki ir Zviedrijas iedzīvotāji, nevis tie, kuri emigrēja no kara patvērumam, taču, šis mazais notikums Zviedrijā sacēla pamatīgu brēku, jo par leģionāriem iestājās pats karalis, arhibīskaps, garīdzniecība, virsniecība un akadēmiskā saime, taču tas neko neietekmēja valdībai. Leģionāru izsūtīšana daudziem emigrantiem sagādāja bažas un neizpratni par tuvāko nākotni. Taču, no pozitīvās puses, neviena cita valsts nespēja sacensties ar Zviedriju latviešu inteliģences augstā īpatsvara ziņā, ko var manīt gan daudzu latviešu augstajos profesionālajos sasniegumos, gan vienlaikus arī tādā politiskajā sašķeltībā, kāda nav novērojama nevienā citā

⁵² Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 134. lpp.

⁵³ Turpat, 134. lpp.

⁵⁴ Turpat, 134. lpp.

valstī. Taču, šī sašķeltība lielā mērā paralizējusi latviešu potenciālās iespējas politiskās darbības laukā. Lai izveidotu savu centrālo organizāciju Zviedrijas latviešiem aizņēma vien 10 gadus, tieši šīs sašķeltības dēļ.⁵⁵

Pirmais mēģinājums izveidot centrālo organizāciju 1945. gadā jau noveda pie šķelšanās, jo no Latviešu apvienības aizgāja liberālais spārns un nodibināja Latviešu biedrību. Otrais mēģinājums bija tikai pēc 7 gadiem 1952. gadā, taču šis mēģinājums bija veiksmīgāks. Tika nodibināta Zviedrijas Latviešu Nacionālā padome, jeb ZLNP, taču tajā nebija pārstāvēti visi latviešu grupējumi, tādēļ 1953. gadā izveidojās konkurējošā Zviedrijas Latviešu Centrālā padome, jeb ZLCP. 1956. gadā Latvijas Atbrīvošanas komitejas Eiropas centrs atzina ZLCP par Zviedrijas latviešu oficiālo pārstāvniecību.⁵⁶

Taču nozīmīgāko Zviedrijas latviešu grupējumu 1945. gadā izveidoja luterāņu draudzes. Pēc latviešu izceļošanas Zviedrijā palika vismaz 3 tūkstoši latviešu luterāņi, no kuriem 2 tūkstoši aktīvi iesaistījās draudzē un tās dzīvē. Šo draudžu organizācija tika izveidota pateicoties Zviedrijas luterāņu baznīcai, kurai ir valsts baznīcas statuss, kā arī Latvijas evaņģēliskās luteriskās baznīcas trimdas arhibīskapa, kura pārraudzībā atrodas Zviedrijas latviešu prāvesta iecirknis. Ar katoļiem bija mazliet sliktāk, jo to skaists Zviedrijā bija pavisam neliels, apmēram 300 līdz 400 cilvēku, taču viņu ietekmi latviešu sabiedriskās dzīves norisēs pastiprināja konfesionālas darbības apvienojums ar politisko un latgaliešu etnisko darbību. Zviedrijā bēgļu gaitās emigrēja arī apmēram 200 latviešu baptistu, taču vēlāk gandrīz visi aizceļoja uz Ziemeļameriku.⁵⁷

⁵⁵ Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 134. – 135. lpp.

⁵⁶ Turpat, 135. lpp.

⁵⁷ Turpat, 135. lpp.

2. LATVIEŠU TRIMDAS LAIKRAKSTI VĀCIJĀ

Ņemot vērā bēgļu minimālās pārvietošanās iespējas, galvenā nozīme etniskās kopības uzturēšanā bija preseī un grāmatniecībai. Laika periodā no 1946. gada līdz 1949. gadam, apmēram 90 izdevēju publicēja 800 grāmatas, kuru vidū vēl bija 25 apgādi, no kuriem katrs izdeva vismaz 10 grāmatas, taču liela daļa publicēto grāmatu bija pavisam vienkāršas brošūras mācību vajadzībām vai arī klasiskās literatūras atkārtoti izdevumi, lai jaunajai paaudzei būtu iespējams iepazīties ar savas tautas kultūru un tās mantojumu. Protams, bija arī trimdas autoru jaunradbi, taču tie bija pavisam nedaudz, galvenokārt, dzeja, proza un lugas. Daudzi trimdas autori arī tulkoja cittautu autoru darbus latviešu valodā.⁵⁸

2.1. Ziemeļvācija

Ziemeļvācija bija zem angļu varas, jeb, tā bija angļu zona. Viens no vispopulārākajiem laikrakstiem Ziemeļvācijā starp bēgļiem, bija laikraksts „Trimda”, ko izdeva Lauenburgas nometnē. Pirmais izdevums iznāca 1945. gada 18. jūnijā, kuras pirmajā lapā jau bija ziņa no latviešu sūtņa Anglijā Kārļa Reinholda Zariņa, kura bija šāda: „Ļoti godātie tautieši. Nupat kā saņēmu Jūsu 13. maija vēstuli līdz ar iesniegumu angļu iestādēm un steidzos Jums tūlīt, uz ātru roku atbildēt, lai Jūs pēc iespējas ātrāk saņemtu manu vēstuli. Esmu ļoti priecīgs, ka Jūs man ziņojāt par savu stāvokli, ko es nokavējoši darīšu zināmu angļu iestādēm. Jūsu iesniegums ir labi un lietišķi sastādīts, un par to es varu Jūs tikai apsveikt.”⁵⁹ Šeit mēs jau varam novērot dzīves apstākļu kvalitāti, kas, spriežot pēc vēstules, nav bijusi pārāk laba.

Jāņu diena Latvijā nebija pat salīdzināma ar Jāņu dienu svešumā. Tur, dzimtenē tautas dziesmās un dzejnieku darbos apdziedātā krāšņā daba un tās lielā auglība vasaras saulgriežos; te svešumā, latvietim visas bija maznozīmīgas dabas ainavas. Tur Jāņu uguns, te tumša nakts. Ārēji Jāņiem svešumā nebija gandrīz nekā kopīga ar latvju tautas dižajiem nacionālajiem svētkiem, bet tikai ārēji. Iekšēji, sirds dziļumos daudzi latviešu bēgļi bija Jāņu dienas paražu varā un nacionālo jūtu pārņemti; svētkos radās kāpinātas ilgas pēc dzimtenes. Tās kalni un lejas ar skaistajām birzīm, auglīgās druvas un ganāmie pulki – tas viss acu priekšā.⁶⁰ Saprotams, ka tik latviskos svētkos kā Jāņos latviešu bēgļi jutās pacilātāki, nekā parasti.

Latviešu bēgļiem bija liels ceļš jāiet. Viņu liktenis vēl nebija zināms. Viņus raksturoja tas, ka viņiem nebija piespiedu kārtā jāatgriežas Latvijā, kā arī viņi nebija pielīdzināti

⁵⁸ Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993., 148. lpp.

⁵⁹ Sūtņa Zariņa vēstule. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 1, 1. lpp.

⁶⁰ Latviešu bēgļi Jāņu dienā. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 2, 1. lpp.

vāciešiem. Lielākajai daļai par to bija prieks un deva ticību nākotnei, kad varētu atjaunoties brīvā Latvija.⁶¹

Latviešu bēgļu aktuālākā problēma bija tas, ka viņi bija izkaisīti pa visu pasauli un viņiem nebija vadonības, kas varētu apvienot tautu. Bēgļi meklēja cits citu, lai varētu vienkārši izrunāties, izstāstīt bēdas, kopīgi parunātos dzimtajā mēlē. Taču, viņi ticēja, ka nāks vīri, kuri varēs vadīt tautu uz tās nākamo misiju, kas bija kultūras organizēšana un, ar laiku, protams, brīvvalsts atgūšana. Viņi bija pārliecināti, ka šie vīri jau bija starp viņiem. Daudzi domāja, ka tie varētu būt nepazīstami leģionāri, kas cīnījušies Kurzemes kauju laukos. Daži uzskatīja, ka viņi varbūt klīda kā partizāni.⁶² Cilvēki vēlējās kādu, kas varētu viņus pārstāvēt. Kāds, kuram būtu labas oratoriskās spējas un vēlme darboties, cik vien bija viņa spēkos.

Vairāk kā 2000 latviešu dzīvoja Vācijas angļu zonā un, lai gan dzīves apstākļi nebija tie labākie, viņi jau bija izveidojuši savu nometni kā mazu pilsētiņu. Lai būtu kāds, kurš spētu šo visu kopumu pārstāvēt, Jāņu dienas pēcpusdienā visu ēku iedzīvotāji vēlēja savus pārstāvjus latviešu nometnes Saule padomē. Dienu vēlāk, 25. jūnijā jaunie padomes locekļi, kuru vidū bija ļoti daudzi ar augstāko izglītību, sapulcējās pirmajai sēdei un ievēlēja padomes prezidiju, starp kuriem par padomes prezidija priekšsēdētāju ievēlēja zvērinātu advokātu Arvīdu Dravnieku. Pirmais punkts sēdes dienas kārtībā bija par nometnes vadības izraudzīšanu. Par valdes priekšsēdētāju ievēlēja līdz šim darbojošos bēgļi Rūdolfu Zariņu. Pārrunājot tuvākā laika darbību, padomes locekļi vienprātīgi atzina un apņēmas pielikt visas pūles, lai noskaidrotu nevēlamās parādības virtuves darbībā un nometnes apgādē, kas, līdz šim, kā jau iepriekš minēts, bija diez gan zemā līmenī.⁶³

Laime padarot visus vienādus, bet nelaime darot katru savādu – tas ir kāds sens novērojums, kas tomēr izrādās vēl vienmēr patiess. Laimes vai panākumu brīžos cilvēki ir viegli iekļaujami vienprātīgā pacilātībā, bet ir nepieciešams parādīties nopietnākam pārbaudījumam un visi uzreiz redz vislielāko apjukumu, sevišķi krasi tas parasti izpaužas pēkšņas panikas brīžos, kad vienīgais, ko visi domā, ir – glābjas, kas vien var. Šādās situācijās cilvēki bieži aizmirst visu cilvēcīgo un kļūst par patiesiem bīstamiem zvēriem. Un tāpat kā panikas brīdī kārtīgs cilvēks nekļūs par lopu, tāpat arī tauta, kurai piemīt disciplīna, sajēga un kopības sajūta, tad pat smagāko tautas pārbaudījumu brīdī tikai vēl ciešāk saslēdzas mērķtiecība grūtību pārvarēšana un visi nekļūs par zvēriem, kas tik cenšas viens otru pārvarēt, lai izglābtu savu miesu.⁶⁴ Aizvien vairāk parādījās šāda veida teiksi, kuri bija ar mērķi vienot

⁶¹ Kāds ceļš bija jāiet? *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 2, 1. lpp.

⁶² Lielās gaidas. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.

⁶³ Jauna nometnes Saule vadība. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 3, 2. lpp.

⁶⁴ Viens par visiem un visi par vienu. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 1. lpp.

un saliedēt latviešu bēgļus savstarpēji. Piemēram Zviedrijā, šādas problēmas ir mazāk novērojamas kā Vācijā angļu zonā.

Bēgļu un daudzu citu pilsoņu piedzīvojumi šajā kara laikā nespēja nepārlicināt domājošu cilvēku, ka materiālu vērtību pārspīlēta krāšana un glabāšana nav vēlama, tās ātri un pēkšņi bieži vien gāja bojā. Reizē ar to bija jāpiedzīvo nepatīkams brīdis, kurā tika konstatēts, ka viņi velti ir patērējuši savu enerģiju, pie tam bieži vien samazinot savu uzturu līdz minimumam un pilnīgi atsakoties no intereses par zinātni vai mākslu, nemaz nerunājot par vairākām dzīves ērtībām. No tā, protams, cieta liela sabiedrības daļa, kas jau agrāk piedzīvoja grūtības mantkārīgo pilsoņu rīcības dēļ; sabiedrībai trūka līdzekļu izglītības, mākslas un citu kultūras nozaru attīstīšanai, valsts aizsardzības stiprināšanai un pat normālas atpūtas laika piešķiršanai, lai katrs pilsonis spētu piepildīt sev interesējošu saturu, kas varētu būt gan māksla, gan zinātne, gan sports, kā arī noteikti citas jomas. Tā kā mantkārīgo cilvēku bija daudz vairāk starp bēgļiem, nekā garīgo vērtību glabātāji, tas radīja lielu naidu starp bēgļiem. Iespējams, daudzi domāja, ka no garīgām vērtībām cilvēks nebūs paēdis vai ar finansiālu labumu. Bēgļi prasīja palīdzību tautas izglītošanai un kultūras attīstībai, jo, līdz šim, par šādu finansējumu runas pat īsti nebija.⁶⁵

Žurnālistika bija labs veids kā savas domas un ieceres izplatīt plašākai publikai, jo, protams, katram bēglim interesēja ne tikai savas nometnes dzīves līmenis, bet gan arī citu nometņu, kā arī pašas Latvijas stāvoklis. Daudzas ģimenes tika atdalītas pa atsevišķām nometnēm, tādēļ šādi arī varēja uzzināt savu radnieku dzīves stāvokli un apkārtējo situāciju.

No pozitīvās puses, jau 1945. gadā Latvijas Sarkanā Krusta darbība kļuva aizvien plašāka. Nodibinājās jaunas nodaļas, kas rosīgi darbojās, kā arī norisinājās ļoti intensīvs darbs nometnes centrā. Tika darīts viss iespējamais bijušo karavīru aprūpei, cik vien to atļāva līdzekļi un vadošās iestādes. Kara cietušajiem tika nodibināts Invalīdu fonds, kurā pirmo iemaksu atmaksāja Lībekā dzīvojošie latvieši, ziedojot atlikumu no Jāņu svinībām. Šim fondam bija nepieciešami plaši līdzekļi, jo jau 1945. gada vidū bija apzināti 400 vīri, kuri bija zaudējuši ekstremitātes un kam bija paralizēti nervi. Lai viņus ārstētu un padarītu darba spējīgus, būtu nepieciešama speciāla dziedniecības iestāde. Drīz arī sāka darboties speciālistu ambulance un slimnīca Parade 2, kam lieli nopelni ir jāmin angļu iestādēm. Aparātu trūkuma dēļ vēl nebija kārtoti zobārstniecības jautājumi, kuri bija ļoti nepieciešami. Lai piesaistītu latviešus Sarkanā Krusta darbam, tas sāka uzņemt jaunus biedrus. Sarkanais Krusts arī rīkoja vairākus koncertus, kuri guva plašu atzinību un pārvalde rūpējās, lai ieejas kartes tiktu pēc iespējas taisnīgāk sadalītas.⁶⁶ Darba bija daudz, taču visi pielika palīdzošo roku klāt, lai

⁶⁵ Materiālo vērtību nozīme. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 1. – 2. lpp.

⁶⁶ Rosme Latvijas Sarkanā Krustā. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 2. lpp.

uzlabotu ne tikai savu dzīves līmeni, bet gan arī visu pārējo bēgļu dzīves līmeni, lai šie trimdas gadi svešā valstī būtu, pēc iespējas, patīkamāki.

Latviešu bēgļiem, it sevišķi Vācijā, uztrauca un interesēja arī notiekošo procesi Vācijā, kā arī ievērojamā Nacistiskās Vācijas valsts vīra Ādolfa Hitlera liktenis. Londonā, kāds augsta ranga virsnieks esot teicis, ka viņš esot redzējis Dr. Jozefa Gebelsa telegrammu, kurā esot paziņots par Ādolfa Hitlera nāvi. Telegramma nākusi no Hitlera gaisa patvertnes pagraba Berlīnē un bijusi datēta 1945. gada 1. maijā plkst. 15:30. Tajā pat dienā un, apmēram, tajā pat laikā policijas ierēdnis Karnaus redzējis gaisa patvertnē Ādolfa Hitlera un viņa sievas Evas Braunas liķus. Ģenerālštāba virsnieks teicis, ka esot pierādījumi, ka pēdējā laikā Hitlers lietojis dažādus narkozes preparātus. Arī Dr. Karls Brands, kas pārzinājis Vācijas veselības un sanitāro nozari, izteicās, ka Hitlera veselība bijusi pilnīgi izpostīta. Tālāk Hermanis Karnaus stāstīja, ka viņš dienu iepriekš runāja ar Evu Braunu, kura esot raudājusi un bijusi ļoti bēdīga. Viņš gribēja viņu mierināt, sakot: „Braunas jaunkundze,” uz ko tā atbildējusi: „Jūs mani tagad varat saukt par Hitlera kundzi.” Karnaus norādīja, ka esot bijis ļoti bīstami kaut kādā veidā likt manīt par Ādolfa un Evas attiecībām.⁶⁷ Mūsdienās, tas nav nekāds noslēpums, ka Ādolfa Hitlera un Evas Braunas attiecības bija slēptas, pat ļoti loģisku iemeslu dēļ. Ādolfs skaitījās izskatīgs vīrietis un daudzām sievietēm viņš simpatizēja, gan kā valstsvīrs, gan kā vīrietis. Daudzas balsis bija arī sieviešu balsis un Hitlers vēlējās saglabāt vecpuišu statusu, lai vēl joprojām daudzas sievietes domātu, ka viņām ir iespēja vienoties laulībā ar vareno valstsvīru.

Altgardes mazajā pilsētā izveidoja nometni Baltijas valstu bēgļiem. Tajā dzīvojot vairāk kā 1300 latviešu un 300 igauņu. Dzīves apstākļi esot bijuši ļoti labi, jo nometne atradās kādas bijušās ārzemnieku nometnes vietā. Bēgļiem bija ne tikai salīdzinoši moderna un ērta virtuve, bet arī plaša ēdamzāle, kā arī savu trauku inventāru. 1945. gada 1. jūlijā Altgardes latvieši sarīkoja dzejnieka Kārļa Skalbes piemiņas vakaru, kur arī nometnes koris piedalījās, izgreznojot to, ar dziesmām. Pateicoties nometnes emigrantu uzmanībai, nometnei visur bija manāma tīrība, par ko vietējais angļu komandants izteica lielu pateicību. Saimniecība nometnē, neskatoties uz vairāku valstu bēgļiem, atradās latviešu pārvaldē, ieskaitot arī visu virtuves personālu un dežurantu.⁶⁸ Kvalitāte starp nometnēm atšķīrās, bieži vien, pat diez gan krasi. citās bija visas nepieciešamās ērtības, taču citās atkal bija diez gan zemas kvalitātes dzīves līmenis, taču, pakāpeniski, viss uzlabojās.

Jau ap 1945. gada 18. jūliju Lībeka bija kļuvusi par lielāko latviešu centru visā angļu zonā. Daudzie tūkstoši latviešu, kuri bija aizbraukuši uz Lībeku, galvenokārt, no

⁶⁷ Kas īsti noticis ar Hitleru? *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 4. lpp.

⁶⁸ Latvieši Altgardes nometnē. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 6, 2. lpp.

Meklenburgas un Pomerānijas, apmetās vairākās bēgļu nometnēs. Liela daļa latviešu par dzīvoja privātos dzīvokļos, kas bija ļoti liels bonuss. Viņu apgādei bija speciāls veikals, kurā varēja iegādāties preces arī nometnes dzīvojošie. Bija noorganizēta siltu pusdienu izsniegšana privāti dzīvojošajiem bēgļiem, bet pēdējā laikā to apgrūtināja telpu jautājums. Jau ilgāku laiku Lībekas latviešu dziedātāju koris bija sācis savu darbību. Viņi uzstājās vairākos latviešu dievkalpojumos un kori vadīja diriģents Maršauss. Katru svētdienu latviešiem notika dievkalpojums Sv. Jēkaba baznīcā, kurā dziedājumus izpildīja latviešu solisti. Lībekas koris sniedza koncertu arī Oldenburgas latviešu karavīru nometnē. Vienīgais, kas sarūgtināja bēgļus, bija tas, ka solisti plānoja doties uz dzīvi citur, bet, kopējie dzīves apstākļi bija ļoti labi.⁶⁹

1945. gadā nedēļas britu laikraksts „Whitehall News” rakstīja, ka visumā Baltijas „displaced persons” stāvoklis, kurus Vācijā atklājusi Sabiedroto armija, ir daudz traģiskāks, nekā poļu stāvoklis, jo baltiešiem nebija valdību, kas aizstāvētu viņu intereses. Viņi kļuva par nevienam nevajadzīgu cilvēku masu un tirgošanas objektu. Nebija Baltijas sakaru virsnieki, kādi bija Sabiedroto tautām, kā arī nebija nevienu citu pārstāvju, kas bija citām valstīm. Bija pienākušas ziņas, ka franču okupētajās teritorijās kā Voralbergā un Austrijā, Baltijas bēgļus savākuši krievu repatriācijas virsnieki, dodot rīkojumus, lai sagatavojas braukšanai, nemaz neprasot paša cilvēka vēlmi. Ziņas no angļu un amerikāņu zonām bija apmierinošs, jo viņi bija kā demokrātijas nesēji, kuri vēlējās palīdzēt bēgļiem.⁷⁰

Vācijas bēgļi arī rakstīja par šī darba otru apskatāmo reģionu – Zviedriju. Zviedrijas latviešu bēgļiem esot samērā viegli bijis atrast darbu restorānos kā trauku mazgātāji, ko tur saucot par diskariem. Šādā arodā, starp citu, bija arī nodarbināta dzejniece Veronika Strēlerte, „Zelta ābeles” grāmatas izdevējs M. Gopers, kā arī daudzi citi. Stokholmā latviešu diskari esot bijuši labi organizēti, un panākuši, ka kādā kafejnīcā trešdienās pēc plkst. 19:00 ielaiž tikai latviešus un tā arī parasti esot bijusi latviešu bēgļu pulcēšanās vieta.⁷¹

Interesanti ir fakts, ka garīdzniecībai arī interesēja Baltijas bēgļu jautājums. Nesenā ziņojumā no Vatikāna ir pasvītrots, ka Pāvests arī turpmāk izmantos savu iespaidu un varu, lai ar visām tautām, lielām un mazām, rīkotos taisnīgi. Tā rakstīja viens no Pāvesta pārstāvjiem kādam latviešu diplomātam 1945. gada 15. maija vēstulē.⁷²

Katras valsts pamatā ir stipra, veselīga un vitālā spēka pilna tauta. Tautai ir jāpiepilda tā teritorija, kurā tā dzīvo, pretējā gadījumā to nomāc citas tautas, jo daba tukšumu necieš. Pirms Otrā pasaules kara izcelšanās daudzas Eiropas valstis un arī Latvija tika debatēts dzīvā

⁶⁹ Latviešu dzīve Lībekā. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 8, 2. lpp.

⁷⁰ Angļi par Baltijas bēgļiem. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 8, 3. lpp.

⁷¹ Zviedrijā nokļuvušie latvieši. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 37, 2. lpp.

⁷² Baznīcas ziņas. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 39, 2. lpp.

spēka jautājums. Notikumi arī rādīja, ka reti apdzīvotās zemes bija iekārots laupījums, lai paplašinātu savu dzīves telpu tās tautas, kurām ir pārapsdzīvotība. Valsts apdzīvotības biežumu nosaka vairāki faktori, no tiem jāmin ekonomiskie, klimatiskie, kā arī citi dabas apstākļi un arī pašas tautas morāle un vitālais spēks. Latvija atrodas bargā ziemeļu klimata joslā, ar īsām vasarām un bargām ziemām. Latvija ir lauksaimniecības zeme, kur vairākums valsts iedzīvotāju nodarbojas ar lauksaimniecību. Tas arī ir faktors, kāpēc Latvija nevarēja būt bieži apdzīvotas piemēram, rūpniecības valstis, kuras turklāt atrodas arī maigākā klimatā un kuras lielākais iedzīvotāju skaits koncentrējās pilsētās, piemēram, Beļģija un Anglija.⁷³

Trimdas latvieši bija ļoti patriotiski noskaņoti. Viņi uzskatīja, ka lai kur un, kādos apstākļos viņi atrastos, nekad nevar būt brīvs no pienākuma dzīvot un strādāt dzimtenei. Daudzi bēgļi arī uzskatīja, ka ne uz mirkli nedrīkstēja aizmirst, ka Latvijas robežas netika atstātas tikai, lai paglābtu savas dzīvības vien, bet, lai arī turpinātu cīņu par savas tēvzemes brīvību, kas tai pienākas pēc Dieva taisnības, tādēļ trimdiniekiem bija jāapsver katrs solis, ko viņi spēra svešā zemē, kā arī daudzkārt jāpārvērtē ikviens vārds, iekams to izrunā svešu cilvēku priekšā, jo viņi domāja, ka pēc visa, ko viņi saka un dara, spriež ne tikai par visu latviešu tautu, bet arī par viņu dzimtās zemes neatkarības nepieciešamību. Tas bija ļoti jāpatur prātā, jo trimdas apstākļos, vienīgā cīņā, kas varēja notikt, bija idejiskā un morāles līmenī, bet, tas nenozīmēja, ka tas bija maz. Trimdas bēgļi Vācijā neatļāvās domāt ne vienu brīdi, ka brīvas Latvijas varētu nebūt, lai gan daudzi arī rēķinājās, ka šāda iespēja varētu būt, un laicīgi gatavojās tam. Daudzi apsvēra ideju braukt uz Brazīliju vai Kanādu, ja Latvija nekad vairs nebūtu brīva, jo tālāk atrastos, jo būtu drošāk.⁷⁴

1945. gada 18. novembra izdevums bija divreiz biezāks, nekā parasti tie ir. Tas bija pavisam saprotams, jo tā bija Latvijas dzimšanas diena. Avīzes pirmo lapu rotāja skaisti zīmējumi, ar slaveno latviešu folkloras tēlu – Lāčplēsi, kā arī tekstu, par Latvijas dibināšanos. Pārējās lapās varēja atrast vairākus interesantus tekstus par Latvijas vēsturi, kā arī tās tautas vēsturi un piedzīvojumiem. Visnotaļ, varēja just vispārēju lepnumu, kas nāca no patriotiskas mīlestības pret savu valsti.⁷⁵

Taču, tas nebija nekas fenomenāls. Latvijas valsts dibināšanas atceres dienu 1945. gadā trimdā rīkoja visas bēgļu nometnes. Reizē ar svinīgajiem brīžiem, šī diena par jaunu apliecināja bēgļu aizstāvjiem latviešu tautas vienotību un kulturālās dziņas spēku. Svētku koncerti un latvisko darbu skates bija ar sevišķi labiem sniegumiem. Daudzās viesu atsauksmes pierādīja, ka par mazo latviešu tautu, viņas gara rosni un nākotni interesējās un

⁷³ Mūsu dzīvā spēka jautājumi. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 40, 1. lpp.

⁷⁴ Trimdnieka stāja. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 42, 1. lpp.

⁷⁵ *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945, Nr. 43., 1. – 2. lpp.

atbalstīja to tautu pārstāvji, kas tad bija miera un taisnības karoga nesēji, respektīvi, briti un ASV, kā arī citi.⁷⁶

Trimdas laikraksts, diemžēl autoram, bija pieejams tikai 1945. gada izlaidumā. Pēdējais numurs bija 1945. gada 28. novembra, kur pirmā lapa jau bija likteni un demokrātijas vajadzību, kā arī vēl joprojām atsaucās par 18. novembra svinībām, it īpaši Lībekā, kur 17. novembrī Egidiju zāli ieskandināja latviešu mūzika. Oficiālais akts visiem Lībekas latviešiem notika Meesenas kazarmu sporta namā; svinīgajā sarīkojumā bija pāri 2000 klausītāju, to starpā daudzi no latviešu biedrībām, kā arī citām tautām – lietuviešu, igauņu un poļu biedrību pārstāvji, kuri arī sniedza runas.⁷⁷

2.2. Vircburgas latviešu vēstis

Vecajā Vircburgā, daudzu senu vācu savstarpēju cīņu vietā, jau pusgadu 1946. gadā 3 nometnēs dzīvoja kopā ap 4000 latviešu bēgļu, no kuriem Centrālajā nometnē bija vien ap 2600. Viņi paši saviem spēkiem izveidojuši sev patvērumu pāri palikušajās kazarmu drupās un vieglās koka barakās, taču, dzīves grūtības un neērtības viņus tomēr nebija salauzušas. Arī viņi, tāpat kā daudzas citās nometnēs, uzskatīja, ka ir nepieciešams izkopt savas tautas kultūru, kā arī, ka viņi būs vieni no tiem, kas būs Latvijas atbrīvotāji un demokrātiskas varas izveidotāji.⁷⁸ Tas nebija nekas fenomenāls. Cilvēki bieži vien cer un vēlas būt īpaši savā gadsimtā, tā ir dabiska tieksme, un kas varētu būt vēl ievērojamāk, kā Latvijas varas atjaunošana.

Apgādes ziņā, Vircburgas nometnei bija tādas pašas kā citām, kuru apgādes pamatā ir amerikāņu apgādes priekšrocības, kas bija samērā liela neatkarība no vācu saimniecības iestādēm, kā arī vienmēr netraucēta preču piegāde. Viņi uzturu sastādīja – Sarkanā Krusta paciņas, kuras izsniedza katram divas uz 28 dienām, amerikāņu armijas noliktavu preces, piemēram, konservi, milti, piena un olu pulveris, kā arī no vācu saimniecības valdes saņemamās preces, kas bija sakņu augi, svaigs piens, ko visu deva slimniekiem. Saņemamā uztura kopvērtība sasniedza 2300 kaloriju dienā, kas ir 200 kaloriju mazāk, nekā pieaugušam vīrietim dienā nepieciešams. Uzturs visiem bija vienāds, izņemot bērniem līdz 6 gadu vecumam, kā arī topošām mātēm ar 5. grūtniecības mēnesi. Šīm grupām ar augstāko militāro iestāžu rīkojumu bija noteikts vēl izsniegt vienu unci ar šokolādi un divas unces kondensētā piena dienā, taču daudzi kondensēto pienu iemainīja pret svaigu pienu. Ēdiena piedāvājums

⁷⁶ Tev mūžam dzīvot, Latvija. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 44- 45, 2. lpp.

⁷⁷ Kultūra un brīvība valdīs pār pasauli. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 46, 1. – 2. lpp.

⁷⁸ Darbu sākot. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 1, 1. lpp

esot bijis diez gan vienmuļš, ko īpaši nevarēja uzlabot, jo konservi bija gandrīz attaukoti vai maisītas gaļas, kā arī bija sakņu augu trūkums. Tās ieguva ar lielām grūtībām, jo tās saņēma caur vācu saimniecības valdi tikai tad, ja viņas rīcībā esošie krājumi bija pietiekami.⁷⁹

Jaunākā un mazākā staro trijām Vircburgas nometnēm bija Ziemeļu nometne. Tās kodolā bija divas bijušās Ašafenburgas nometnes, papildinātas ar Vildfrekenas medicīnisko grupu un atsevišķiem latviešiem. Telpu un ērtību ziņā tomēr labāk veicās Centrālajai nometnei. Ziemeļu nometnes iekšējā dzīves organizēšanas sākās tik ap 1946. gada 10. novembri, kur par galveno iecēla diriģentu Smiltnieku. Arī dramatiskā studija „Laiviņa” uzstājusies ar Blaumaņa lugu „Zagli” Centrālajā un Rietumu nometnēs, parādot lielu darba prieku, kā arī savus pirmos panākumus. Nometnē darbojās arī bērnu dārzs un pamatskolu skolotāja Stendera vadībā, tāpat arī savas durvis atvēra mākslas studija. Sporta ziņā gan nevarēs sacensties ar Centrālo un Rietumu nometni, jo labākie šahisti nāca no tām, kā arī Ziemeļu nometnē sporta zāles apstākļi bija ļoti slikti, taču tos solījās atjaunot.⁸⁰ No šī iepriekšējā teksta var saprast amerikāņu zonas latviešu bēgļu nometņu sadalījumu, kas iedalījās trijās lielās nometnēs – Rietumu, Centrālā un Ziemeļu nometnes, kurā savstarpēji bija draudzīgas sacensības.

Kad 1945. gada 28. jūnijā pirmie latviešu bēgļi ieradās Vircburgas bijušās kājnieku kazarmās, šeit tie sastapa itāliešus, kas dzīvoja dažās ēkās. Visapkārt bija drupas. Arī kara darbībā mazāk bojātās ēkas nebija labā stāvoklī. Nevienai ēkai nebija jumts, logiem nebija stiklu, ūdensvadi un kanalizācija ēkās nedarbojās, pa visu nometni ūdeni varēja dabūt tikai virtuvē un dažos ārpus ēkām esošos krānos. Elektriskā apgaismošana bija pavisam provizorisks iekārtota, tā bija tikai itāļu apdzīvotajās vietās. Nebija ievēroti pat visnepieciešamākie pamatnoteikumi. Elektriskie vadi gaitenēs un ārpus ēkām bija savilkti krustām šķērsām. Tos latviešu bēgļi iesauca par zirnekļa tīkliem. Nebija ierīkotas pat ārējas labierīcības. Tādos apstākļos ar pašu pirmo dienu latviešu bēgļiem vajadzēja ieviest tīrību un pēc tam domāt par dzīvojamo telpu remontiem. Drīz vien nodibinājās inženieru vadībā telpu remonta grupa ar dažādiem amatniekiem – elektriķiem, galdniekiem, atslēdzniekiem, kas palīdzēja iedzīvotājiem nepieciešamākajos gadījumos. Darba bija, protams, ārkārtīgi daudz, tāpēc sākot ar 1945. gada 1. augustu sāka darboties ēku pārvalde ar tehnisko daļu, kas pārzināja visus ēku izbūves un remonta darbus, un saimniecisko daļu, kas kārtoja telpu sadali un iedzīvotāju izvietojumu. Pie tehniskās daļas nodibinājās arī galdnieku un atslēdznieku darbnīcas.⁸¹

⁷⁹ Apgādes stāvoklis. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 1, 2. lpp.

⁸⁰ Pie mūsu kaimiņiem. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 1, 3. lpp.

⁸¹ Ēku tehniskās pārvaldes līdzšinējais darbs. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 2, 2. lpp.

Kā pirmo lietu uzsāka jumta remontdarbus. Dažas ēkas bija no kara ļoti smagi cietušas, bija stipri bojātas vai pat pilnīgi izdegušas jumta koka konstrukcijas. Visā nometnē sistemātiski tika salabots elektriskais apgaismošanas tīkls, salabojot galvenos kabeļus un izbūvējot visās ēkās iekšējo instalāciju. Pavisam tika ierīkoti 400 degpunkti, taču nometnes rīcībā bija tikai viens 50 kw transformators. Pieaugot nometnes iedzīvotāju skaitam, tā arī palielinājās strāvas patēriņš un tas pārslogoja transformatoru, tādēļ tika izdoti elektriskās strāvas patēriņa ierobežojoši noteikumi, kuri noteica, kādās stundās nedrīkstēja lietot elektrisko strāvu vārīšanai, cepšanai, kā arī pilnīgi aizliedzot elektrisko strāvu lietot pat telpu sildīšanai. Bet arī šie soļi izrādījās nepietiekami, tādēļ tika iebūvēts vēl viens 50 kw transformators, tagad abi transformatori ir pilnīgi pietiekami nometnes vajadzībām. Nometnē ierīkoja arī ielu apgaismošanu, taču spuldžu trūkums nav atļāvis to pilnā mērā izmantot. Samērā lieli darbi bija jāveic arī ūdensvadu un kanalizācijas salabošanai, jo vairākās vietās vadi bija bojāti no tiešiem bumbu trāpījumiem. Pirms darba sākšanas, tika izveidotas āra pagaidu labierīcības un tad pakāpeniski salaboja bojājumus ūdensvadā, pēc tam arī kanalizācijā. Pēc tam iekārtoja arī dušas divās ēkās, kur katrā bija 16 dušas.⁸²

Ļoti grūts jautājums bija par logu iestiklošanu, jo stikla nebija, taču laimējās iegūt vairākas rentgena uzņēmumu filmas, kuras nomazgājot, deva samērā labu logu iestiklošanas materiālu. Tāpēc lielākā daļa māju ir iestikloti ar filmām. Uznākot lielākiem rudens vējiem, daļa filmu saplīsa, taču izdevās saņemt mazu daudzumu stiklu. Lai kaut cik paglābtos no rudens un ziemas vējiem, bija jāaiztaisa logi arī gaitenēs, labierīcībās, kā arī vannas istabās. Šos darbus izpildīja lietojot dēļus kā materiālu, saplāksni, kā arī nedaudz stikla. Bīstamākās vietās, kur draudēja ūdens un kanalizācijas aizsalšana, tikai ielikta vienkāršas bunkuru krāsniņas.⁸³ Darbi ritēja pilnā sparā, un cilvēki darīja visu, kas viņu spēkos, lai uzlabotu šos zemos dzīves līmeņa apstākļus. Jāsaka, ka viņi to izdarīja ļoti veiksmīgi, salīdzinoši ar mazo materiālu klāstu.

No Londonas ienāca ziņas par angļu pārtikas normu samazināšanu. Angļu apgādes ministrs B. Smita kungs ziņoja, ka 1946. gada pirmajā pusē pasaulei jāērēķinās ar 500 miljonu tonnu kviešu un 2 miljonu tonnu rīsu iztrūkumu, un esot nepieciešama starptautiska akcija. Pretējā gadījumā daudzām valstīm draudēja bads. Krīzes iemesli esot bijuši – kara postījums Eiropā, sevišķi labību ražotāju zemēs, un Tālajos Austrumos, slikto transportu apstākļu dēļ un neražas aizjūras kviešu audzēšanas zemēs. No otras puses, izlietojot lopbarībai paredzēto labību cilvēka uzturam, bija jāērēķinās ar gaļas un tauku trūkumu. No Londonas arī pienāca papildus ziņas, ka Anglijas valdība nolēmusi pieprasīt šo draudošo problēmu apspriest

⁸² Ēku tehniskās pārvaldes līdzšinējais darbs. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 2, 2. – 3. lpp.

⁸³ Turpat, 3. lpp.

Apvienoto Nāciju Organizācijā, kā arī ASV prezidents Trūmens apsolīja arī spert soļus pasaules pārtikas krīzes mīkstināšanā.⁸⁴

Interesanti, ka ASV armija izteica uzslavu latviešu noietnei Rotenburgas tuvumā. Armijas virsnieki, kas izskatījuši noietni, izteica tās komandantam vislielāko atzinību par noietnes izveidošanu un organizāciju. 15. artilērijas korpusa pulkvedis Hamiltons, kas speciāli tika komandēts pārvietoto personu noietņu inspicēšanā, bija sevišķi apmierināts ar metodēm, kas izmantotas bērnu aprūpē un skolā. 1945. gada rudenī, Rotenburgas tuvumā amerikāņi izveidoja bēgļu noietnes un vācieši izmitināja ārzemju strādniekus. Ēkas bija ļoti nožēlojamā stāvoklī, taču latviešu bēgļi stājās darbā, katrs pēc savām spējām un piemērotības, īsā laikā noietni padarīja par pilsētu. Lielākā daļa tur esošo latviešu bēgļu bija no labām ģimenēm, kā arī augstāko izglītību. Visi saprata obligātā darba nepieciešamību, tas palīdzot arī aizmirst nenoteiktību par atgriešanos dzimtenē. Nevienš atgriezies Latvijā labprātīgi nevēlējās. Komandanta palīdzība noorganizēja slimo apkopšanu, bērnu dārzu un skolu, atrodot pašu bēgļu vidū attiecīgos darbiniekus. Lielākā daļa ģimeņu domāja emigrēt uz ASV, Angliju vai Austrāliju, kādēļ arī visiem skolēniem bija jāmacās angļu valoda. Noietnes komandants bijis kāds polis.⁸⁵

Virburgas latviešu vēstis rakstīja arī par tēmām, kas bija vairāk saistošas ASV, nekā latviešiem, piemēram par to, ka viesojoties Frankfurtē, Eleonora Rūzvelta izteicās, ka amerikāņu karavīriem nebūtu jāatļauj precēties ar vācietēm vai jeb vienu citu tautību pārstāvēm, kas nav amerikānietes. Kara laika romānu pamatā neesot vis īsta mīla, bet tie esot tikai vientulības un līdzjūtības rezultāti, jo bija ļoti daudz šķirto pāru. Rūzvelta kundze vēl teica, ka daudzas meitenes ārzemēs vēloties precēt amerikāņus tikai aiz vienkārša aprēķina – nokļūšana Amerikas Savienotajās Valstīs.⁸⁶

Ja kāds cilvēks saņēma kādu ziņu no citas bēgļu noietnes, it īpaši, ja tā bija citā valstī, tad tas, bieži vien, bija labs avots par konkrētās noietnes dzīves līmeni. Kādam laulātam pārim tā bija, kad viņi saņēma vēstuli no Zviedrijā nonākušiem radiem; vēstule rakstīta 1946. gada 17. janvārī. Vēstulē viņi attēloja bēgšanas apstākļus un noietnes dzīvi Zviedrijā. Tajā arī bija daži izvilkumi, kuri interesēja arī Vācijas noietņu bēgļus. „Oktobra beigās 1944. gadā izbraucām uz Vārnes jūrmalu: dzīvojam tur pa mežiem, šķūņiem, kūtsaugšām, mēs salām, badojamies, tikām dzenāti no vācu žandarmērijas, jo jūrmalas rajoni bija visiem jāatstāj, arī patstāvīgiem iedzīvotājiem. Tā mēs no Vārnes aizceļojām līdz Jūrkalnei un no turienes aizbraucām uz Zviedriju 9. novembrī. Pirmie iespaidi mūs pārsteidza: liela laipnība

⁸⁴ Pārtikas krīze visā pasaulē. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 4, 2. lpp.

⁸⁵ ASV armijas uzslava latviešu noietnei. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 5, 1. lpp.

⁸⁶ Rūzvelta kundze ieteic amerikāņu karavīriem ārzemēs neprecēties. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 6, 3. lpp.

un gādība, sen nebaudīti ēdieni, īstā pupiņu kafija, kakao. Bijām kā apmulsuši. Tad ceļš uz Visbiju, apmēram, nedēļa dzīve šeit ar obligātām pirts apmeklēšanām, ārēju un rentgenoloģisku ārsta apskati. Pa dzelzceļu izbraucām cauri pašai zviedru galvaspilsētai Stokholmai uz 35 km attālo miestīņu Bro, kur bija karantīnas nometne un apsargāja kareivji. Līdz Ziemassvētkiem bijām karantīnā un tad vēl šeit nodzīvojām līdz 20. janvārim, tad šo nometni likvidēja un es aizgāju darbā par laukstrādnieku.”⁸⁷ Ziņas bija ļoti patiesas tam, ko paši Zviedrijas latviešu bēgļi rakstīja savās avīzēs.

Virburgas Centrālās nometnes sanitārāks inspekcijas veterinārārsts Gustavs Āminis informēja „Virburgas latviešu vēstis” darbinieku par nometnes iemītnieku saņemtās baltmaizes kvalitātes uzlabošanu, kā arī sniedza dažus norādījumus par nepieciešamo piesardzību gaļas un piena izlietošanā bērnu un slimnieku uzturā. Centrālajā nometnē slimnieku papilddevās izsniedza arī svaigu malto gaļu, kā arī slimnieki un bērni saņēma svaigu pienu. Ņemot vērā to, ka Bavārijā vairums zemnieku savus mājlopus, izņemot darba lopus, visu gadu mēdza turēt mitrās un nehygiēniskās kūtīs. mājlopiem izplatījās dažādas stipras infekciju slimības, kas ar nevārītiem gaļas un piena produktiem varēja viegli pāriet arī uz cilvēkiem, tāpēc nedrīkstēja ēst jēlu gaļu, kā arī pienu vajadzēja pirms lietošanas uzvārīt. Nedrīkst aizmirst, ka infekcijas slimības izplatītājs varēja būt arī ūdens, tādēļ ūdeni arī vajadzēja novārīt, pirms dzeršanas. Visbiežāk saslima ar vēdertīfu.⁸⁸

Virburgas latviešu vēsts 14. numurs bija par un ap Lieldienām. Šajā izlaidumā arī bija apsveikums bēgļiem no UNRRA’s, jeb United Nations Relief and Rehabilitation Administration, kas bija galvenie palīgi bēgļiem un to gaitām. UNRRA’s 304. grupa novēlēja visām trim nometņu iedzīvotājiem no visas sirds, lai viņiem, „mūsu latviešiem”, cerība, kas viņus vadīja, atgriezties Latvijā, piepildās un, lai tas piepildās ātrāk, nekā 1946. gadā varēja gaidīt. Tautai, kurai ir tik skaistas tradīcijas un tik skaistas tautasdziesmas, dzeja un dejas, ir jāpastāv, bet arī tad, ja skarbā īstenība pagarinātu viņu sāpes, cerībām nevajag zust.⁸⁹

Bet pēc Lieldienām, jau atkal bija nepieciešams ķerties pie darbiem, un jau 1946. gada 17. aprīlī Centrālās nometnes vadība bija sasaukusi iemītnieku pilnsapulci, kur darba kārtības vienīgais punkts bija par iekļaušanos darbā amerikāņu iestādēs. Pirmais runātājs norādīja, ka amerikāņu okupācijas armijas vadība izraudzīja Virburgas pilsētu par lielāko centru savām vienībām un iestādēm, turklāt, kuri Vācijā ieradās un apmetās uz dzīvi, ieskaitot karavīru un pārvaldes ierēdņu ģimenes. Sakarā ar to, bija nepieciešami daudzi izbūves un remontdarbi. Šo darbu pildīšanai, tika pieaicināti klāt latviešu un citi bēgļi, kuri mitinājās nometnēs. Pēc

⁸⁷ Vēstule no Zviedrijas. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 7, 1. lpp.

⁸⁸ Uzlabota maizes kvalitāte. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 7, 1. lpp.

⁸⁹ UNRRA’s valdības vēlējums latviešiem Lieldienās. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 14, 1. lpp.

direktora domām, darba spējīgiem vīriešiem būtu jābeidz līdzšinējā bezdarbība un labprāt jāseko konkrētiem amerikāņu vienību nodarbošanās piedāvājumiem. Direktors apmeklēja amerikāņu bataljona novietni Kicingenā, kur jau strādāja grupa latviešu brīvprātīgo. Attieksmes starp darba devējiem un ņēmējiem esot bijušas labas, un amerikāņu virsnieki izteicās atzinīgi par latviešiem.⁹⁰

Sākoties 1946. gada jūnija mēnesim, Centrālajā nometnē sākās problēmas ar pārtikas apgādi. Pašā nometnē notika vairākas pārmaiņas, galvenokārt, bērna uztura devas samazināšana. Bērniem līdz 6 gadu vecumam tika pārtraukta svaigā piena piegāde, kā arī sviesta piegāde bērniem līdz 3 gadu vecumam, ko saņēma apmaiņā pret taukiem. Vēl samazināja uz pusi un pat vairāk samazināja papilddevas novājinātajiem bērniem, kas padarīja turpmāko bērnu virtuves pastāvēšanu problemātisku. Pārkartojumu izdarīja militārā pārvalde Vircburgā. Uz svaiga piena piegādes atjaunošanu tika izdarīts mēģinājums Minhenes augstākajās iestādēs, bet tad bija bez panākumiem. Jau kādu mēnesi nometnes apgādes ienāca ar ļoti maz sakņu augiem, kas bija galvenā ēdiena sastāvā. Apstākļu uzlabošanas nolūkā, UNRRA's pārstāvji runāja ar pašu Bavārijas pārtikas noliktavu direktoru, kurš sakņu trūkumu skaidroja ar to, ka siltumnīcu ražojumi stipri samazinājušies, bet lauku saknes vēl nebija gatavas. Sakņu piegādes stāvokli negatīvi iespaidoja arī Vircburgai cauri plūstošie vācu bēgļu ešeloni, kurus bija nepieciešams apgādāt pirmos.⁹¹

Tālākos gadus, Vircburgas latviešu vēstis vairāk sāka rakstīt par ikdienišķām lietām, kas notika vairāk pašā Vircburgā. Attīstījās plaši kultūras dzīve, notika vairāki kulturāli pasākumi kā dzejas lasīšanas, mūzikas koncerti un daudzi citi. Vairāk tomēr tika rakstīts par Centrālo nometni, nekā Rietumu vai Ziemeļu nometnēm, jo centrālajā nometnē bija arī latviešu biedrība, kura atbildēja par kultūras līmeni visā nometnē. Dzīve amerikāņu nometnēs bija sākotnēji grūta, taču, ar laiku, ļoti laba, ar lielu palīdzību no pašu amerikāņu puses ar. Salīdzinot šos abus reģionus, darba autors uzskata, ka labāks dzīves līmenis bija Centrālajā un Rietumu Vācijas daļā, kas bija amerikāņu zonā.⁹²

⁹⁰ Strādāsim visi Latvijas nākotnei. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 15, 1. lpp.

⁹¹ Centrālajā nometnē apgādes grūtības. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 20, 4. lpp.

⁹² Amerikai jārāda priekšzīme DP uzņemšanā. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1947., Nr. 56, 3. lpp.

3. LATVIEŠU TRIMDAS LAIKRAKSTI ZVIEDRIJĀ

Lai gan trimdas periods bija bargs gan iedzīvotājiem, kas dzīvoja Latvijā, gan arī cilvēkiem, kuri bija emigrējuši prom, tomēr nav nekā sliktā bez laba. Trimdas laikā Zviedrijā iznāca, salīdzinoši, populārs laikraksts „Latvju ziņas”, kurā aprakstīja ne tikai notiekošo Zviedrijā, bet gan arī par bēgļu gaitām, kā arī tika lūgta palīdzība emigrantiem, kas vēl atrodas Latvijā. Autors izvēlējies, rakstot par Zviedriju, tieši šo laikrakstu, jo, šis laikraksts bija viens no vispopulārākajiem laikrakstiem, kā arī informācija, ko ir iespējams atrast šajās avīzēs ir, visnotaļ, ļoti plaša un ļauj gūt ieskatu emigrantu dzīvē.

3.1. Latvju ziņas

Lai gan Latvju ziņas kā iespiests laikraksts sāka tik darboties 1945. gada 7. februārī⁹³, jau 1944. gada 1. decembrī iznāca ar rakstāmmašīnu pirmais avīzes prototips. Zviedru – latviešu palīdzības komiteju nodibināja Stokholmā daži zviedri, kurus simpatizēja Latvija un daži latvieši, kuri bija apmetušies Zviedrijā uz dzīvi. Komitejas mērķis bija palīdzēt latviešu bēgļiem gan ar padomiem, gan arī citos veidos – atrodot darba iespējas un lielāku Zviedrijas finansējumu, lai padarītu bēgļu dzīvi pēc iespējas ciešamāku un patīkamāku. Kad zviedru – latviešu palīdzības komiteja uzsāka savu darbību, Zviedrijā bija tikai 180 latviešu bēgļu.⁹⁴

Gandrīz veselu gadu Latvju Ziņas tika izdotas caur rakstāmmašīnu rakstītas. Otrais izdevums iesākas ar ģenerāļa Venera Tepfera rakstu par latviešu emigrantiem. Pirmo reizi latviešu tautas vēsturē bija jāpiedzīvo tik plaša emigrācija. Bēgļu gaitas Pirmā pasaules kara laikā pat nevar uzskatīt par emigrāciju, jo lai gan daudz latviešiem nācās pamest savu dzimteni, izceļošana uz citu valsti nenotika, taču trimdas periodā simtiem tūkstoši latviešu gan brīvprātīgi, gan piespiedu kārtā atstāja Latviju un atrada patvērumu citās valstīs, no kuriem liela daļa atradās Zviedrijā.⁹⁵

Par latviešu skaitu Zviedrijā trimdas periodā pastāv dažādi atšķirīgi uzskati, tāpēc Zviedrijas latvieši centās, paļaujoties uz uzticamiem ziņu avotiem, šo skaitu noskaidrot, jo tieši šī skaita iespējama precīza konstatēšana bija viens no vissvarīgākajiem priekšnoteikumiem, lai varētu attīstīt un veidot tā laika latviešu kultūras dzīvi Zviedrijā.

⁹³ *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 1, 1. lpp.

⁹⁴ Ievadam. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 1, 1. lpp.

⁹⁵ Emigrantu gaitās. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 2. lpp.

Jāņem arī vērā, ka daļa emigrantu, kuri dzīvoja Zviedrijā, uzskatīja, ka tieši viņi būs tie, kuri palīdzēs atjaunot valsts varu Latvijā, kā arī to pārvaldīt.⁹⁶

Zviedrijā latviešu bēgļi ieradās kā citas valsts pilsoņi un līdzekļus, lai spētu bēgļus uzturēt nometnē garantēja Zviedrijas valsts. Taču, tas nenozīmē, ka bēgļiem bija brīva gripa tērēt piešķirto finansējumu, kā tie vēlas, jo par to atbildēja Zviedrijas norīkoti pilnvarotie. Ierodoties Zviedrijā, bēgļi tika turēti īpašās karantīnas nometnēs, kuras apsargāja ierēdņi. Šajā laika posmā, valsts ierēdņi ievāca ziņas par bēgļiem, to statusu u tml. Līdzīgi kā tas mūsdienās ir arī ar bēgļiem no Sīrijas. Pēc datu iegūšanas, Zviedrijas valdība izvietoja bēgļus pastāvīgās nometnēs, kā arī iekārtoja darbos, taču, bēgļu viedoklis īpaši netika ņemts vērā amatu un dzīvesvietas piešķiršanā. Apstākļi nometnēs esot bijuši labi, jo tās tika pārskatītas visu laiku, lai rūpētos, vai būtu pietiekami daudz pārtikas, apģērbs, kā arī, vai nebija nepieciešama medicīniskā palīdzība.⁹⁷

Zviedrija bija ļoti pretimnākoša pret Baltijas valstu bēgļiem, taču, protams, ne bez saviem uztraukumiem. Bija ļoti iespējams, ka daļai bēgļu nebija vēlme bēgt un veidot jaunu dzīvi citā valstī, kas nav pakļauta totalitāram režīmam, bet gan bija vēlme šos cilvēkus atrast un, vai nu aizvest atpakaļ uz Latviju, vai arī „likvidēt” šo problēmu, tādēļ arī šīs nometnes bija fundamentāli svarīgas, lai spētu konstatēt bēgļu patiesās vēlmes.

Latvieši Zviedrijā tika uzņemti kā viesi. Protams, latviešiem kā viesiem pret nama tēvu, jeb zviedru tautu arī bija savi pienākumi. Izmantojot Zviedrijas piešķirtos finansējumus un labklājību, latviešiem bija nepieciešams atturēties no visa tā, kas varētu sagādāt Zviedrijas valdībai grūtības vai nepatīkšanas, piemēram, noziegumi. Neviens nedomāja liegt latviešiem tiesības uz savu nacionālo lietu kārtošanu un savas tautas dzīves izkopšanu, bet tautiešiem pašiem vajadzēja prast izšķirt lietas, kuras drīkst un kuras nedrīkst darīt, jo mēs vairs nebijām savās mājās, bet gan viesi un, ka jau jebkur, ir jāpakļaujas vietējai varai un tās likumiem.⁹⁸

Jau sākot ar 1944. gada maija un jūnija mēnešiem, kad sākās vācu karaspēku atkāpšanās ziemeļu frontē, plaši pieauga bēgļu kustība uz Zviedriju. Tomēr, daudz krasāku pieaugumu bēgļu skaitā mēs varam novērot jūlija un augusta mēnešos, jo šajos mēnešos bolševiki bija ielauzušies Latvijas teritorijā daudz tālāk. Uz Zviedriju devās tik daudz bēgļi, ka jau ap septembri bija nepieciešams laivu piestātnēs izveidot īpašas bēgļu uzņemšanas nometnes, kā arī noorganizēt bēgļu lietu iestādes, kas spētu palīdzēt emigrantiem iedzīvoties un deklarēties. Visiem Baltijas valstu bēgļiem bija nepieciešams iet cauri šīm nometnēm, kur visi tika reģistrēti.⁹⁹

⁹⁶ Latviešu skaits Zviedrijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.

⁹⁷ Palīdzība mūsu emigrantiem. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.

⁹⁸ Emigrantu gaitās. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 2. lpp.

⁹⁹ Latviešu skaits Zviedrijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.

Kādas pilsētas bēgļu birojā latviešu tehniskie darbinieki sakopoja un statistiski apstrādāja šos reģistrācijas materiālus. Pateicoties šiem datiem, kā arī īpaši veiktām aptaujām, lai spētu iegūt plašāku informāciju par latviešu bēgļiem, kuri jau bija atstājuši ostu nometnes, tika iegūti pietiekami ticams pārskats par latviešu bēgļu kustību laikā no 1944. gada 1. septembra līdz 31. decembrim, taču, ir svarīgi saprast, ka septembra mēneša bēgļu reģistrācija netika izdarīta nometnēs, bet dati tikt ievākti no Zviedrijas policijas materiāliem, un objektīvi pētīt šo veikto darbu, mēs varam konstatēt, ka izrakstīšanā bija iespējama kļūda uz leju, jeb faktiskais latviešu bēgļu skaits septembra mēnesī, iespējams, bija par 10 – 15 procentiem lielāks, nekā tas ir minēts apstrādājamajos materiālos. Vadoties pēc šiem avotiem, labojot attiecīgi arī septembra mēneša datus, kopējais latviešu bēgļu skaits iznāk 3250. Šis skaitlis arī ticis atzīts par ticamu, pēc Zviedrijas latviešu aprēķiniem.¹⁰⁰

Lai gan Latvju ziņām bija tendence rakstīt, galvenokārt, par latviešiem un to stāvokli Zviedrijā, tas nemaz nenozīmēja, ka neapskatīja arī Latvijas kaimiņu valstu problēmas un aktuālos notikumus. Piemēram, Latvju ziņu trešajā izdevumā ir arī raksts par Igaunijas valsts svētku norisi Zviedrijā, kas notika 24. februārī. Dievkalpojumu vadīja arhibīskaps un profesors Johans Kopps. Vēlāk sekoja 1. koncerts ar aktu, kurā runāja ministrs Heinrihs Lareteis. Ieeja esot bijusi par brīvu un kartes varēja dabūt igauņu komitejā, kas atradās Storkyrkobrinkenā, Stokholmā.¹⁰¹

Iemesls, kādēļ bija nepieciešamas karantīnas nometnes, bija ļoti saprotošs laika kontekstā. Drīz pēc tam, kad 1944. gada rudenī Zviedrijā sāka ierasties bēgļi, izrādījās, ka daudzi no šiem bēgļiem ir difterijas baciņu nēsātāji. Pēdējos priekš kara gados Zviedrijā saslimšanu ar difteriju gandrīz nemaz vairs nenovēroja, jo skaits ar saslimušajiem bija ļoti nenozīmīgs. Kara sākumā gan mēs spējam novērot atsevišķu ierobežotu difterijas epidēmijas izcelšanos, bet tām bija labdabīga norise. Infekcija, ko atveda bēgļi, bija daudz bīstamāka, ko pierāda arī augstais mirstības procents. Arī tuberkulozes gadījumi bēgļu starpā radīja bažas. Ņemot vērā šos apstākļus, zviedru iestādes nolēma turēt bēgļus slēgtās karantīnās, kamēr radīsies drošība, ka bēgļu pieplūdums neradīs jaunas difterijas vai tuberkulozes epidēmijas.¹⁰²

Sākumā noteica apmēram 14 dienu ilgu uzturēšanos karantīnas nometnē, jo šajā laikā cerēja paveikt vajadzīgo kontroli. Tomēr bēgļu straume augs, atklājās arvien jauni saslimšanas gadījumi, kas bija par iemeslu karantīnas laika pagarināšanai.¹⁰³ Kā mēs spējam noprast pēc iepriekš iegūtās informācijas, bēgļu dzīve Zviedrijā sākumā bija diez gan sarežģīta un, visnotaļ, ne vienkārša. Bija daudzi šķēršļi, kuri ierobežoja patstāvīgo darbību un

¹⁰⁰ Latviešu skaits Zviedrijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.

¹⁰¹ Igaunijas valsts svētkos. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.

¹⁰² Baltijas bēgļu jautājumi. *Latvijas Ziņas*, 1944., Nr. 2, 4. lpp.

¹⁰³ Turpat, 4. lpp.

pat dzīves vietas un telpas ierobežošanu. Protams, nedrīkst vainot arī Zviedrijas valdību un iedzīvotājus, jo, kā jau iepriekš tika minēts, bija vairākas epidēmijas, kuras varēja izplatīties pa visu Zviedriju un daudz drošāk bija to pārtraukt ierobežotos platumos.

Dagens Nyheter bija populārs Zviedrijas laikraksts, kas iznāca Stokholmā un bieži vien, Latvju Ziņas redaktori atsaucās uz to rakstīto. 1944. gada 2. decembrī, Dagens Nyheter redaktori raksta, ka plaušu tuberkuloze šķiet samērā izplatīta starp Baltijas bēgļiem Zviedrijā un daudzos gadījumos esot bijis skaidri redzams, ka bads un trūkums kara gados ir pamatīgi ietekmējis slimības attīstību. Zviedru iestādes veica visus iespējamus pasākumus, lai novērstu slimības izplatīšanos Zviedrijā, un tādēļ neesot bijis ticams, ka Baltijas bēgļu straume varētu atstāt nelabvēlīgu iespaidu uz zviedru tautas veselību. Bez jau eksistējošās Baltijas valstu bēgļu vīriešu tuberkulozes slimnīcas Strängnäsā, tagad šāda veida slimnīca tika iekārtota arī sievietēm Vaksjö. Slimnīca tika ievietota namā, kas atradies netālu no Sv. Zigfrīda psihiatriskās slimnīcas. Tā varēja uzņemt apmēram 60 pacientus, bet 1944. gadā bija aizņemtas tikai 33 gultas. Vienīgā zviedru pārstāve slimnīcā bija virsmāsa, taču pārējie darbinieki bija Baltijas personāls.¹⁰⁴ Iespējams, ka galvenais iemesls bija, lai dāmām būtu vieglāk sarunāties savā dzimtajā valodā, jo, liela daļa bēgļu, kuri atradās šajā centrā, bija nesen tik ieradušies Zviedrijā un valodu zināšanas, iespējams, bija ļoti zemas.

Ļoti svarīgs jautājums, kurš tika risināts nākamais, bija bēgļu darba iespējas. Bēgļu lielākajam vairākumam jau 1944. gadā bija atļauts sazināties ar darba starpniecības biroju, kas rūpējās par darba sagādi bēgļiem. Vispār, Zviedrijas bēgļu politika ir bijusi diez gan interesanta. Kara gados tā vadījies pēc principa, ka bēgļiem ir jādod pašiem iespēja nopelnīt sev iztiku. Tieši šim nolūkam tika radīta plaša organizācija, ar nosaukumu Darba starpniecības pārvalde. Grūtības, galvenokārt, sagādāja lielais dzīvokļu trūkums visā Zviedrijā, kā arī kara apstākļu radītās īpatnības darba tirgū. Lai šo problēmu varētu atrisināt pēc iespējas ātrāk, Darba starpniecības pārvalde bija spiesta sastādīt detalizētu programmu, kurā liela loma bija tekstilrūpniecībā. Iestāšanās darbā bēgļiem pārvalde kārtoja arī tad, ja bēglis pats ir vienojies ar darba devēju. Šādos gadījumos, bēglim vai darba devējam bija nekavējoties nepieciešams ziņot Darba starpniecības biroja attiecīgajam ierēdnim par darba saistībām. Pēc tam, kad pārvalde un bēglis bija vienojušies par darbavietu, Darba starpniecības pārvalde izprasa no Ārzemnieku komisijas bēgļu pasi, kā arī, lai nokļūšana uz darbavietu neprasītu pārlieku laiku, tika izdotas atsevišķas braukšanas atļaujas. Šīs atļaujas bija derīgas arī kā personu apliecības, kamēr vēl nebija iegūta pase, kā arī Darba starpniecības pārvalde izsniedza pārtikas talonus bēgļiem, pirms došanās uz darbavietu.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Tuberkulozes slimnīca Baltijas valstu sievietēm. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 13. lpp.

¹⁰⁵ Baltijas bēgļu jautājumi. *Latvijas Ziņas*, 1944., Nr. 2, 4. lpp.

Kādā citā rakstā no laikraksta Svenska Dagbladet, kas arī bija populārs zviedru laikraksts Stokholmā, ir atrodams raksts, kur, saskaņā ar Ārzemnieku komisijas atļauju, tiek atļauts kādam krievu sūtniecības pārstāvim Stokholmā apmeklēt baltiešu bēgļu nometnes, lai bēgļiem paziņotu, ka tie var atgriezties Baltijā, nesaņemot sodu. Vēl esot teikts, ka krievu viesim nebūs inspekcijas tiesības un, ka viņam netiks dota iespēja ietekmēt vai izdarīt spiedienu uz bēgļiem individuāli. Kaut arī šādā veidā no zviedru puses dotais paskaidrojums bija ierobežots ar zināmām garantijām, tad tomēr tikpat plaša doma radās par savas drošības apdraudējumu, kā arī, tas var radīt precedentus citiem – ne tikai patvēruma tiesību, bet arī suverenitātes aizskārumus. Ja krievu valdībai bija nepieciešams sniegt baltiešu bēgļiem paskaidrojumu par iespēju atgriezties dzimtenē vai ja kāds Baltijas bēglis izteicis šādu vēlēšanos vietējai krievu sūtniecībai, tad zviedru iestādes bija gatavas nodot bēgļiem šo krievu piedāvājumu.¹⁰⁶

Vēlāk var manīt, ka ziņās tika arī atgādināts bēgļiem, ka viņi ir nelūgti viesi svešās mājas un viņiem bija jāsaprot, ka pienākums ir izturēties apzinīgi, pieklājīgi, un cik vien iespējams, netraucēt zviedrus. Iespējams, ka šos tekstus rakstīja, jo bija kādas problēmas latviešu bēgļiem ar zviedru valdību, bet tik pat labi tas bija vienkārši kā atgādinājums. Ar to bija vēlme pierādīt, ka latvieši ir kulturāla tauta, kas prot pasaulē uzvesties, kā arī tādējādi turēt savas tautas godu. Lai gan latvieši bija nelūgti viesi, zviedri tos uzņēma labvēlīgi, taču, esot bijuši arī tādi bēgļi, kuri to pārprata un uzskatīja, ka var uzvesties kā mājās un pat kritizēt zviedrus. Latviešiem bija, salīdzinoši liels spiediens pašiem uz sevi, jo viņi uzskatīja, ka zviedri viņus uzņem tik sirsniņīgi, jo latvieši ir sena kultūras tauta, kas ievēro augstus cilvēceības likumus, proti, brīvību.¹⁰⁷

1945. gada 19. janvārī, sūtnis Voldemārs Salnais bija sasaucis latviešu kultūras un sabiedriskos darbiniekus, lai pārrunātu jautājumu par latviešu biedrības dibināšanu. Šajā apspriedē tika nolemts, ka šāda organizācija esot jādibina. Divas dienas vēlāk, 21. janvārī, Stokholmā sanāca otra kultūras darbinieku apspriede, ko bija sasaukuši daži latviešu mācītāji, lai pārrunātu jautājumus par latviešu kultūras dienas rīkošanu. Arī šajā apspriedē tika nolemts, ka ir nepieciešams dibināt organizāciju, kas sekmētu latviešu kultūras mērķus. Jau varēja just gaisā virtojam vēlmi savu kultūru un tautiešus apvienot, lai šīs kultūras vērtības neietu zudumā, jo šajā laikā neviens vēl īsti nezināja, vai tāda Latvija vēl vispār eksistēs. Tā kā par vienu un to pašu mērķi bija lēmušas divas atsevišķas latviešu grupas, tad no katras grupas tika

¹⁰⁶ Ko tas nozīmē? *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 13. lpp.

¹⁰⁷ Nopietns vārds mūsu bēgļiem. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 4, 1. lpp.

izvirzīti trīs personām kopējā organizēšanas komisijā, lai tā spētu izstrādāt statūtus un, galvenokārt, nodibinātu kopēju latviešu kultūras organizāciju.¹⁰⁸

Organizēšanas komisija vienojās, ka latviešiem Zviedrijā ir nepieciešams dibināt vienu kopēju latviešu apvienību, kuras galvenais mērķis būtu latviskās kultūras saglabāšana, latviešu kultūras līmeņu celšana, kā arī kultūras un saimnieciskās pašdarbības sekmēšana. Komisija bija vienojusies, ka jauno organizāciju ir nepieciešams celt uz iecietības un sadarbības principu pamatiem, kā arī vienojās par to, ka jaunā organizācija nekonkurēs ar jau tajā laikā pastāvošajām organizācijām, kas darbojās latviešu labā, bet tieši balstīsies uz kultūras darbu, sadarbībā, protams, ar zviedru – latviešu palīdzības komiteju un Baltijas komiteju. Organizēšanas komiteja izstrādāja latviešu asociācijas Zviedrijā¹⁰⁹ statūtus un vērsās pie dibināšanas sapulces sasaukšanas.¹¹⁰

LAZ dibināšanas sapulces laikā organizēšanas komisijas loceklis profesors Francis Balodis, kopā ar dažiem saviem domubiedriem izsūtīja latviešiem atsevišķu uzaicinājumu uz dibināšanas sapulci, taču tas nesaskanēja ar kopējās organizēšanas komisijas uzaicinājuma tekstu, kam bija piekritis arī pats profesors Balodis. Tas radīja jau zināmu dezorganizāciju dibināšanas sapulces noorganizēšanā.¹¹¹ Baloža kunga rīcība īsti nav zināma un izskaidrota. Iespējams, ka viņš uzskatīja, ka teksts, ko bija izveidojusi komisija viņu līdz galam gluži neapmierināja, bet, ir arī liela iespēja, ka sūtot šāda veida uzaicinājuma tekstus no sevis, Baloža kungs vēlējās parādīt sevi kā vadoni un, varbūt, iegūt lielāku atbalstu no pārējiem latviešiem.

Organizēšanas komisija vienojās par dibināšanas sapulces prezidiju, dienas kārtību, kā arī par dibināšanas sapulcē ieteicamo padomes 25 kandidātu sarakstu, taču, profesors Balodis ar saviem sabiedrotajiem lauza vienošanās un sadarbības principu 18. februārī, dibināšanas sapulces sākumā, neievērojot vienošanos par sapulces prezidiju. Tie biedri, kuri atbalstīja Franci Balodi un slepenībā bija saorganizējušies, sāka asu cīņu par savu kandidātu sarakstu padomes vēlēšanās. Viņi pat neesot atļāvuši runāt dažiem citu domu pārstāvjiem, piemēram, dziedonim Marisam Vētram. Papildus tam, kādas nenoskaidrotas personas izplatīja dažādas baumas un neķītrus apmelojumus, lai diskreditētu kandidātus, kas reprezentēja demokrātiskās latviešu aprindas. Iniciatoru grupa, kas reprezentē šīs aprindas, nebija norīkojusi savus piekritējus kādai separātai cīņai, jo viņi domāja, ka nekādi strīdi vai ķildas neizraisīsies dibinot latviešu kopējās kultūras organizāciju. Bija domāts, ka visi, kas ieradušies, ievēros

¹⁰⁸ Apvienības izjukšana. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 5, 1. lpp.

¹⁰⁹ Turpmāk LAZ

¹¹⁰ Apvienības izjukšana. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 5, 1. lpp.

¹¹¹ Turpat, 1. lpp.

ieciētību, korektumu un sadarbības principu. Nevienš nebija gaidījis, ka tas viss izvērtīsies šādi.¹¹²

Šeit jau mēs varam novērot šķelšanos starp pašiem bēgļiem. Lai gan vēlme bija kopīga, īstenošana bija pavisam cita runa. Vienmēr pasaulē ir bijis iekārtots tā, ka ir kāds, kuram būs par maz varas un šis cilvēks vai cilvēku grupa vēlēšies vairāk, jo, bieži vien uzskata, ka pārējie dalībnieki, kuri nepiekrīt konkrētajam viedoklim, nav pietiekoši kompetenti, lai spētu īstenot šo ieceru. Protams, trimdas periodā nekas nebija citādāk.

Profesors Balodis ar saviem piekritējiem balsoja tikai par saviem kandidātiem, izrādot necieņu un neieciētību pret pārējiem kandidātiem. Ir ļoti svarīgi arī pieminēt, ka gandrīz visas ievēlēšanas valdē notika ar vienas balss pārsvaru. Šo apstākļu dēļ, lielākā daļa demokrātisko aprindu pārstāvji izstājās no LAZ padomes, kā arī no šīs, vēl dibināšanas stadijā esošās organizācijas un viņi vēlējās dibināt savu kultūras organizāciju. Diemžēl, tik nesekmīgi arī beidzās mēģinājums nodibināt Zviedrijā vienu kopēju latviešu kultūras organizāciju 1945. gadā. Varētu domāt, ka pēc visiem smagajiem pārbaudījumiem, ko bija pārcietusi latviešu tauta, visās latviešu aprindās būtu nostiprinājies iecietība un atbalsts par savējiem, taču, dažiem cilvēkiem tas neko neizteica.¹¹³

1945. gada 17. novembra avīze bija pilna ar tekstiem par Latvijas dibināšanos un 18. novembra nozīmi. Pirms 27 gadiem, 18. novembrī tika proklamēta Latvija kā neatkarīga, patstāvīga, demokrātiska valsts. Šajā aktā mēs spējam novērot latviešu tautas vienotību un solidaritāti. Šī tautas vienprātība bija mūsu valsts tapšanai absolūti nepieciešams priekšnoteikums, bez kura nemaz nav pat iedomājama 1918. gada jau pati svinīgā sanāksme Nacionālajā teātrī. Latvijas neatkarīgas valsts dzimšanas process bija ļoti sarežģīts. Priekšnoteikumi, kuri ļāva šādam fenomenam notikt bija karš, kā arī Versaļas miera līgums, kurā tika noteikts, ka daudzām bijušajām Krievijas Impērijas valstīm jādibinās kā atdalītām jaunvalstīm. Pirmā pasaules kara militārais rezultāts bija galvenais nosacījums Baltijas valstu neatkarības iespējai. Vispirms, Vācijai bija nepieciešams smagi satriekt Krievijas Impērijas militāros spēkus, tad Francijai, tad Anglijai un Amerikai vajadzēja uzvarēt Vāciju, lai no Baltijas jūras austrumiem nozustu lielie spēki, kuri savā starpā cīnījās par valdīšanu Baltijas jūrā, kā arī Baltijas zemē.¹¹⁴

Revolūcijai vajadzēja iznīcināt carisko Krieviju, lai izveidotos nacionālās neatkarības iespēja Baltijas tautām. Ja Krievijas revolūcija būtu apstājusies pusceļā, kā arī, ja Versaļas miera konferencē Krievijas valsti būtu reprezentējuši krievu liberāļi vai demokrātu delegāti,

¹¹² Apvienības izjukšana. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 5, 1. – 2. lpp.

¹¹³ Turpat, 2. lpp.

¹¹⁴ Dievs, svētī Latviju! *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 54, 1. lpp.

tad Baltijas tautas neatkarību nebūtu ieguvušas. Tikai Krievijas sabrukums ilgstošā pilsoņu kara deva Baltijas tautām iespēju izraisīties ārā no Krievijas lielvalsts saitēm.¹¹⁵

Protams, ļoti svarīgs faktors bija arī politiskās demokrātijas un nacionālās pašnoteikšanās ideju uzvara Eiropā, kas sekoja Francijas, Anglijas un Amerikas demokrātisko lielvalstu militārajai uzvarai. Kā atsevišķs faktors, protams, jāmin arī neatkarīgās Polijas valsts atjaunošanās, kas radīja pavisam jaunu politisko spēku līdzsvaru Austrumeiropā.¹¹⁶

Interesanti novērot, cik patiesībā fundamentāli svarīgi bija rakstīt šajos grūtajos laikos par Latvijas kā neatkarīgas valsts dibināšanu, jo, nevarēja nemaz tik labi zināt, vai ir arī citi bēgļi kādā valstī un, ja pat zināja, tad nezināja nemaz cik daudz, ja nu vienīgi tur atradās kāds radnieks, kurš sūtīja vēstules, taču, daudzi uzskatīja, ka viņi ir tie, kuri ir palikuši un nebija pat mazākās vēlmes aizmirst savas tautas vēsturi, jo, augot jaunatnei svešumā, bieži vien tā asimilējas ar vietējo kultūru, piemēram, kā tas mūsdienās ir daudziem bērniem, kuri piedzimst ārzemēs un latviešu valodu nemaz nezina.

1945. gada 28. marta izdevumā ir iespējams novērot Zviedrijas latviešu biedrības, jeb ZLB dibināšanos, kuras dibinātāju sapulce notika 24. martā Stokholmā. Tās ideja bija pulcināt ap sevi vietējos patiesos demokrātiskā gara noskaņotos latviešu emigrantus, nedzenoties pēc neiespējamā – visu 5000 latviešu bēgļu iesaisti. Tika domāts, ka varbūt tas būs iespējams vēlāk, kad daļa no bēgļiem, kuri neatbalstīja demokrātijas idejas un principus, atgriezīsies Latvijā, vai arī dosies uz kādu citu valsti. ZLB iniciatori uzaicināja uz dibinātāju sapulci daļu zināmu, patiesi demokrātiski noskaņotu latviešu, turot pārliecību, ka citi viegli pievienosies vēlāk. Šis ceļš izrādījās pareizs – bija ieradušies 152 uzaicinātie, un telpas nemaz vairāk viesus nevarēja uzņemt, pat, ja būtu atnākuši tikai daži desmiti. Visi uzaicinātie dibinātāji iesniedza anketas, samaksāja iestāšanās biedra naudu un kļuva par jaunās biedrības kodolu, parādot savu demokrātisko stāju, lietišķību un vienprātību, jo Zviedrijā nebija jādala zeme savstarpēji, galvenais mērķis, kas arī bija realizējams, bija darāms darbs emigrantu sabiedrības un Latvijas nākotnes labā.¹¹⁷

Sapulci atklāja populārais latviešu dzejnieks Kārlis Skalbe, ievadīdams to ar skaistu uzrunu par latviešu dzīvības un kultūras avotiem, un uzdevumiem šeit emigrācijā. Pēc uzrunas sapulces dalībnieki nodziedāja latviešu himnu un stājās pie praktiskā darba. Sapulces prezidijā ievēlēja zvērinātu advokātu Jāni Breikšu, publicistu Fēlikšu Cielēnu, mācītāju Jāni Teriņu un agronomu Emīlu Zelmeni. Pēc tam tika nolasīta sūtņa Voldemāra Salnā apsveikumu. Stājoties pie statūtu apspriešanas, Jānis Breikšs un Fēlikss Cielēns īsi pakavējās pie jautājumiem par

¹¹⁵ Dievs, svētī Latviju! *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 54, 1. lpp.

¹¹⁶ Turpat, 1. lpp.

¹¹⁷ Zviedrijas latviešu biedrība. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 8, 3. lpp.

jaunās biedrības izaugšanu, kas noteikti ir nepieciešams, kā arī apskatīja konkrētus uzdevumus. Pēc tam statūtus pieņēma vienprātīgi. Tajā paredzēta izvietot nodaļas tur, kur bija centrēti latviešu emigranti, bet nodaļu pārstāvji ir centra padomē. Pārrunājot sapulcē biedrības turpmāko darbību, pieņēma šādu rezolūciju: ZLB dibinātāju sapulce uzdod ievēlētai padomei un valdei izstrādāt dzimtenes kulturālās un saimnieciskās dzīves atjaunošanas plānu. Tāpat tika izteikta vēlēšanās meklēt un nodibināt sakarus ar latviešu biedrībām Šveicē, Anglijā, Amerikā un citās zemēs. Pēc lietišķa un vienprātīga dibināšanas darba, sapulce noslēdzās ar kopīgi nodziedātu darba himnu: „Nevis slinkojot un pūstot”.¹¹⁸

Pārlasot avīzes, darba autors atrada kādu interesantu rakstu vienā no izdevumiem par Ādolfa Hitlera testamentu. Amerikāņu trešās armijas šefs, ģenerālis Treskots, paziņojis, ka Tergernsee villā, 50 km uz dienvidiem no Minhenes, esot atrasts nacistiskās Vācijas kanclera Ādolfa Hitlera testaments, kas sastāvot no četriem dokumentiem. Testaments esot sastādīts 1945. gada 29. aprīlī; kā liecinieki to parakstījuši Jozefs Gebelss, Martins Bormans, kā arī citi. Svarīgākā vieta dokumentā bija: „Tā ir mana vēlēšanās, ka Eva Brauna, kas ir salaulāta ar mani, saskaņā ar savu brīvo gribu dalās manā liktenī ielenktajā Berlīnē, un es tieku sadedzināts tai vietā, kur esmu paveicis sava darba lielāko daļu, kalpodams 12 gadus savai tautai. Mana sieva un es ejam nāvē, lai izbēgtu no kauna, ka jāaiziet vai jākapitulē”. Hitlers tālāk testamentā esot apgalvojis, ka viņš karu neesot nemaz gribējis un ka tas 1939. gadā izcēlies aiz ebreju ietekmēto citu valstu vadītāju vainas. Hitlers vēlējies, lai karš pēc viņa nāves turpinātos, kādēļ viņš iecēla testamentā par savu pēcnācēju, respektīvi, kanclera amatu vajadzētu ieņemt Jozefam Gebelam, par partijas vadoni Martinu Bormani, kā arī citus ievēlēja citos amatos.¹¹⁹ Interesanti, ka šāda informācija bija pieejama Zviedrijā latviešiem, iespējams, sazinoties ar citiem bēgļiem Vācijā.

Pirmajā 1946. gada izdevumā apskatīja iepriekšējā gada notikumus īssavilkumā. Tam laikam, tas bija reti, kad vecais gads atstājis jaunam gadam tik smagu un nenokārtotu mantojumu kā 1945. gads. Gandrīz katrai valstij, arī kara uzvarētajām valstīm jācīnās ar iekšējām grūtībām, kādas radījuši nesaudzīga un ilgstoša kara apstākļi. Tomēr trakākais smaguma punkts atradās starptautiskā laukā. Vecais gads gan izbeidzis kara darbību, bet nav nobeidzis karu. Karš parasti beidzās ar miera līgumu. Tikai miera līgums var būt pamats normālu attiecību atjaunošanai starp bijušajiem ienaidniekiem. Kamēr tas nav izdarīts, normālas attiecības nodibināt nav iespējams. Bet ceļš uz miera līgumu pēc Otrā pasaules kara bija gauss un lielu šķēršļu pilns. Eiropā jau bija pagājis vairāk kā pusgads, bet miera

¹¹⁸ Zviedrijas latviešu biedrība. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 8, 3. lpp.

¹¹⁹ Hitlera testaments. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 1, 2. lpp.

konference vēl nebija sanākusi. Klīda runas, ka pēdējā trīs lielvalstu ārlietu ministru sanāksmē Maskavā nolemts konferenci sasaukt līdz maija mēnesim.¹²⁰

Diemžēl, ļoti daudzi bēgļi bija arī pazuduši vai arī atdalījušies no saviem radniekiem un labs veids kā bija iespējams atrast kādu, bija caur latviešu laikrakstiem, jo tas bija katram latviešu bēglim pieejams. 1946. gadā neatrasto bēgļu skaits bija liels. Daudzi vēlējās vienkārši atrast savus draugus un minēja savu pastkasti, lai varētu satikties, taču dažviet bija pazudušas veselas ģimenes vai arī kāds ģimenes radnieks, kur pēdējā dzīvesvieta, atzīmēta kāda cita pilsēta. Autoram likās asprātīgi, ka starp nopietnajiem meklēšanas sludinājumiem, kāds vīrs vienkārši apsveica savus draugus Jaunajā gadā. Liela daļa cilvēku meklēja leģionārus, kuri bija gan radnieki, gan draugi. Par leģionāriem, saprotams, bija vislielākais uztraukums, jo, nonākot Latvijas Sociālistiskajā Padomju Republikā, pret viņiem vērstu soda sankcijas, kā arī bija liela iespēja, ka kāds bija kritis karā, taču radnieki par to neko nezināja, jo liela daļa leģionāru tika aprakti bedrēs kopā un pat mūsdienās visas leģionāru atliekas nav atrastas.¹²¹

Liela sensācija bēgļiem Zviedrijā bija ziņas par to, ka krievi esot atraduši iespēju izgatavot atombumbu. Pēc Rafaēla Armattö, kurš bija ārsts, antropologs un vairāku zinātnisku iestāžu biedrs, krievu zinātniekiem Kapicam, Semjonovam, Joffem, Vavilovam un Seldovitjam, kopīgi ar vācu zinātniekiem Folleru un Hercu, izdevies konstruēt spēcīgu atombumbu. Nepieciešamais urāna daudzums ietilpstot bumbiņā, kas neesot bijusi lielāka par tenisa bumbiņu, taču tās sprāgt spēks esot milzīgs. Mēģinājumi esot rādījuši, ka pulverizācijas rādiuss horizontāli sasniedzot 85 km un vertikāli 10 km, kas ir liels laukums. Nemaz nepieminot, ka temperatūras ziņā tas būtu daudz miljonu grādu Pēc Celsija. PSRS apgalvoja, ka atradums noderot inženieru darbā, piemēram, kur ir nepieciešami lieli spridzinājumi. Oficiāli, nekas no šī netika atzīts, kā arī prezidents Trumens tam neesot ticējis, iespējams, ka viņš to teica tikai tāpēc, lai mierinātu cilvēkus.¹²²

Arvien vairāk sāka parādīties kādi kultūras sludinājumi, piemēram, to, ka Latvijā, izrādē „Aidas” titullomu dziedāja kāda dāma; līdz tam vēl neesot bijusi dzirdēta. Viens interesants kultūras raksts bija par Alfrēdu Dunkelū, kurš ar saviem koncertiem pēdējos gados Latvijā ieņēma vietu starp labākajiem Latvijas vijolniekiem. Arī bēgļu gaitās Alfrēds rūpīgi nodevās savai mākslai; tālāk seko sludinājums par jaunu koncertprogrammu, kuru būšot iespējams noklausīties rītvakar, 17. janvārī, 1946. gadā.¹²³

Kā jau iepriekš varēja pārliecināties, sakari ar citiem bēgļiem bija uzlabojušies. Zviedrijā pat bija ziņas par ASV dzīvojošajiem latviešu bēgļiem un viņu attieksmi politiskos

¹²⁰ 1946. gadā ieejot. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 1, 1. lpp.

¹²¹ Latvieši sasauca Zviedrijā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 2, 4. lpp.

¹²² Arī krievi atombumba? *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 3., 1. lpp.

¹²³ Alfrēds Dunkel. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 4, 4. lpp.

jautājumos. ASV latvieši bija sadalījušies divās lielās grupās, kur viena puse bija par neatkarīgu un demokrātisku Latviju, taču otra bija nostādīta pret to, pat atklāti priecājoties par Latvijas okupēšanu. Protams, nevarēja zināt, vai tā bija akla nezināšana, vai arī tas viss ir izanalizēts sīki un smalki, bet, latviešu bēgļus Zviedrijā tas ļoti apbēdināja. ASV komunisma atbalstītāji pat esot bijuši mācītāji, piemēram, baptistu mācītājs profesors Jānis Daugmanis, Pēteris Bušmanis, kā arī daudzi citi. Tomēr, bija arī vairāki sirsnīgi un saprātīgi Latvijas neatkarības draugi, piemēram, Andrejs Stebels, kurš dzīvoja Čikāgā un bija aktīvs biedrs pirmajā latviešu baptistu draudzē. Viņš dibināja, un izveidoja biedrību „Brīva demokrātiska Latvija” un ar iesniegumiem attiecīgām iestādēm viņi uzskatīja, ka veicināja Latvijas atjaunošanas darbus. Interesanti, ka Andrejs Stebels ir piedalījies arī kā tehnisks spēks atomieroču izstrādē un pat par to saņēma godalgu.¹²⁴

Saprotams, ka daļa arī no bēgļiem simpatizēja ar režīmu un uzskatīja, ka tas uzlabos Latviju un tik pasargās viņus, vienīgais, autoram radās jautājums – tad kādēļ viņi bēga no Latvijas, ja okupāciju atbalstīja? Tas mazliet iet pretrunās, jo, ja jau šis režīms bija simpatizējošs, tad jau dzīvojot okupētajā Latvijā viņiem nesagādātu problēmas. Protams, ir iespējams, ka viņi bija politiskie ienaidnieki paši nemaz negribot, jo daudzus cilvēkus, kuri bija ietekmīgi arī izsūtīja, jo viņi varēja apdraudēt esošo valsts iekārtu, kā arī, Staļins bija ļoti paranoisks un neuzticējās nevienam, tādēļ arī Staļina laikā iecietība bija viszemākā.

Zviedrijas latviešu biedrība savu darbību bija uzsākusi ļoti veiksmīgi un uzreiz jau ķērās pie darba. Aizvien vairāk parādījās koncertu vai izrāžu piedāvājumi, piemēram, 1946. gada 13. janvārī plkst. 19:00 norisinājās ZLB rīkots koncerts, kurā piedalījās Elma Krūmiņa ar dziedāšanu, Aija Čakste ar klavierspēli un Anna Dagda, Andrejs Johansons un Dzintars Sodums ar dzejas deklamēšanu. Ieeja esot bijusi par ziedojumiem.¹²⁵

Tomēr ne tikai mūzika un teātris bija vienīgie izklaižu veidi, piemēram, 1946. gada 31. janvārī plkst. 19:00 norisinājās baltiešu sporta spēles, kur bija sacensības basketbolā starp latviešu, lietuviešu, igauņu, kā arī somu basketbolistiem. No Somijas ieradās Ābo pilsētas basketbolistes, kas spēlēja pret Stokholmas izlasi. Otrā spēlē sacentās latviešu un lietuviešu sastādītā komanda pret igauņu labāko izlasi. Šajās sacensībās piedalījās vairāki izcili sportiski, tai skaitā arī no Latvijas. Organizatori aicināja interesentus ierasties un atbalstīt mūsu dzimtenē iemīļoto sportu – basketbolu, kurš Zviedrijā esot vēl nepopulārs. Iejas maksā spēlēm bija 2 kronas.¹²⁶

¹²⁴ ASV latvieši par un pret. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 5, 1. lpp.

¹²⁵ Jauno mākslinieku vakars. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 5, 1. lpp.

¹²⁶ Baltiešu sporta sacīkstes Stokholmā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 7, 2. lpp.

Ziņas no Latvijas pienāca salīdzinoši ātri. Jau janvāra beigās rakstīja par 10. februāra Padomju Latvijas vēlēšanām. Latviešu kandidāti Rīgas rajonā bija komunistu partijas pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, Madonas rajonā kandidēja Pēteris Plēsums, kurš bija Augusta Kirhenšteina vietnieks un Liepājas rajonā Kuldīgas apriņķī kandidēja zemnieks Ernests Lange. Pats Augusts Kirhenšteins kandidēja tautas padomē Cēsu rajonā.¹²⁷

Latvju ziņas rakstīja arī par vispārējām pasaules ziņām, galvenokārt, kuras arī skāra latviešus, piemēram, netālu no Graudencas, kādā karavīru nometnē 1946. gadā tika internēti ap 2000 latviešu karavīru un bija jau arī kritušie. 3. grenadieru pulka 1. bataljons un 2. bataljons bija kritis pie Grevesvaldes, no kuriem daudzi bija augsta ranga militāristi.¹²⁸ Diemžēl viņiem izvēle bija maza, jo to, ko lika Padomju Savienība, to arī mūsu karavīri darīja. Ja nepakļāvās, tad viņi tika apcietināti par dezertēšanu.

Krievu prese, kā ziņoja Reuters, atkārtoti uzbruka Anglijai, kas atbalstot fašisma atliekas Eiropā. Laikraksts „Pravda” rakstījis, ka neesot nekāda dzelzs priekšvara; Austrumeiropā notiekot mierīgs saimnieciskas atjaunošanas darbs, to drīkstot apskatīt jeb viens, kurš vēlās. Savukārt „Krasnij flot” rakstīja: „Eiropā joprojām ir daudzas vietas, kur patvērumu dabūjuši kara vaininieki. Jāmin tikai Spānija un Portugāle. Bet, piemēram, latviešu fašisti atraduši patvērumu Dānijā un jugoslavu – Triestā. Fašistu organizāciju starpā ir, tā saucamā Andersa armija, un ka viņu konspirācijas radušas nemierus Anglijā.” Anglijas un ASV reakcionārās aprindas nebūt nebija ieinteresētas izravēt visas fašisma atliekas.¹²⁹

Marta mēneša sākumā, daudzus bēgļus nomocīja jautājums – vai palikt Zviedrijā, vai censties izceļot uz citām valstīm. Bēgļiem bija zināms satraukums, kas radās pēc 167 baltiešu karavīru izdošanas PSRS. Daudzi bēgļi sāka uzskatīt arī savu stāvokli Zviedrijā par nedrošu un meklēja iespējas izceļot uz kādu citu valsti, kur latviešu bēgļiem nekas nedraudētu. Satraukumu vēl vairoja informācija no dažām privātpersonām izsūtītas aptaujas ar virkni jautājumu par izceļošanu. Patiesībā uztraukumam nebija pamata, jo zviedru valdība vairākas reizes jau bija skaidrojusi, ka civilos Baltijas bēgļus viņi uzskata par politiskiem emigrantiem, kas bauda patvēruma tiesības. To pašu paziņoja sabiedrisko organizāciju pārstāvjiem atsevišķi valdības locekļi un pat Valsts ārzemnieku komisijas priekšsēdētājs.¹³⁰

Saziņā ar Zviedrijas arhibīskapu 1946. gada vasarā tika uzsākts latviešu draudžu organizēšanas darbs. Lai izvēlētu paplašinātu baznīcas pārvaldi un kārtotu trimdas baznīcas lietas, drīzumā bija paredzēta draudžu delegātu sanāksme, tādēļ arī draudžu dibināšana bija izdarāma līdz 30. septembrim. Līdz tam laikam, tika aicināti visi luterāņu latviešus reģistrēties

¹²⁷ Padomju Latvijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 8, 3. lpp.

¹²⁸ Latviešu karavīri Polijā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 12, 4. lpp.

¹²⁹ Krievu prese. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 20, 1. lpp.

¹³⁰ Vai izceļot? *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 21, 1. lpp.

jau nodibinātās draudzēs, vai, ja tādas tuvumā nav, tad jāpaziņo sava adrese tieši baznīcas pārvaldei Stokholmā. Lūdza arī savas adreses paziņot visiem tiem Latvijas baznīcas darbiniekiem un labvēļiem, kas vēl nebija trimdā nebija saistījušies aktīvā draudzes darbā un varētu būt palīdzīgi draudžu noorganizēšanā, lai kopīgi Dieva svētībā varētu celt savu baznīcu trimdā, vienojot un stiprinot latviešu bēgļu pārbaudījumu ceļos.¹³¹

Latvju Ziņās daudzi materiāli bija salīdzinoši mazāk svarīgi, kas, iespējams, šajā darbā nebija nepieciešami, taču, visnotaļ ļoti svarīga lieta, kas satrauca arī Zviedrijas latviešu bēgļus, bija zviedru pašvaldības vēlēšanas. Neskatoties uz slikto laiku 1946. gada 15. septembrī, piedalīšanās vēlēšanās esot bijusi ļoti dzīva. Visi vēlēšanu rezultāti vēl nebija galīgi noskaidroti, bet iznākums galvenos vilcienos jau bija zināms 18. septembrī. Vislielākos panākumus guva liberālā tautas partija, kas solīja sociālas reformas un individuālu brīvību garantiju. Tā bija spilgta un tipiska zviedru centra partija ar noteiktu pilsonisku stāju. Stokholmā tautas partija 1942. gadā pašvaldību vēlēšanās ieguva 46 795 balsis ar 16 domniekiem, bet 1946. gadā šī partija jau ieguva 76 963 balsis ar 23 mandātiem. Tautas partijai arī bija pieaugums balsīs arī citās vietās, tikai ne tik procentuāli liels. Otrā partija, kas bija palielinājusi savu balsu skaitu, bija zemnieku savienība. Tā ieguva 32 jaunas vietas, bet tautas partija pavisam ieguva 51 jaunu vietu.¹³²

Kādā Latvju Ziņu izdevumā bija interesants teksts par to, ka Staļins sacījis, ka kara nebūšot. Staļins reti teica deklaratīvas runas; tikai pāris reizes gadā viņš aicināja kādu ārzemju korespondentu, lika tam uzrakstīt jautājumus un izsniedza atbildes, taču, 1946. gada 24. septembrī, viņš licis intervēties angļu žurnālistam Vertam. Viņa intervijas sākums bija šāds: „Skaļākās balsis par „jaunu karu” atskan, galvenokārt, no militārpolitisko ziņojumu aģentu un nedaudzo to piekritēju civilierēdņu puses. Šīs runas mērķi ir šādi – pirmkārt, baidīt ar kara spoku naivus politiķus savu pretinieku starpā un izspiest no tiem iespējami daudz koncesiju. Otrkārt, aizkavēt uz laiku atbrūošanos savu zemju kara budžetos. Treškārt, novilcināt demobilizāciju un tādā kārtā aizkavēt bezdarbnieku skaita pieaugumu savās zemēs. Ir stingri jānošķir pašreizējās baumas par karu no īstiem kara draudiem, kādu pašlaik vēl nav.”¹³³

Diemžēl 1947. gadā mira latviešu arheologs Francis Aleksandrs Balodis. Viņš mira 65 gadu vecumā, un viņa izvadīšana notika 20. augustā. Viņš bija ievērojams latviešu arheologs un ēģiptologs, kā arī viņš bija viens no arheoloģijas zinātnes pamatlicējiem Latvijā. Trimdas laikā viņš lasīja lekcijas Stokholmā un publicēja divas grāmatas zviedru valodā.¹³⁴

¹³¹ Aicinājums baznīcas darbā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 69, 2. lpp.

¹³² Zviedrijas vēlēšanu iznākums. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 71, 1. lpp.

¹³³ Staļins saka, ka kara nebūšot. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 74, 1. lpp.

¹³⁴ Pēkšņi miris profesors Fricis Balodis. *Latvju Ziņas*, 1947., Nr. 61, 1. lpp.

Atkārtoti viscaur 1947. gada laikrakstiem, bija lielas bažas par ASV un PSRS attiecībām. Uztraukums bija liels, jo visi uzskatīja, ka kodolkarš jau stāv aiz durvīm. Aizvien vairāki politiķi teica, ka nav par ko uztraukties un atgādināja, ka jāsaglabā ticība, taču, attiecības starp ASV un PSRS pasliktinājās, kas lika daudziem domāt, ka jāsāk meklēt patvērums, ja šāda lieta notiktu.¹³⁵

Sākoties 1948. gadam, pie iepriekš jau pierastā teksta kā ievadvārda: „Latvju Ziņas – laikraksts latviešiem emigrācijā, iznāk trešdienās un sestdienās.” Galvenais redaktors bija Jānis Grīns, un redakcijas sekretārs bija Juris Šleiņers. Taču tagad bija pievienota arī iespēja par abonēšanu latviešu bēgļu centralizētajās zonās, proti, Zviedrijā, Dānijā, Anglijā, Vācijā, Kanādā un ASV. Visdārgāk izmaksāja abonēt Vācijā, savukārt vislētāk Kanādā un ASV. Bija arī iespēja pasūtīt kolektīvi, taču, bija arī ierobežojumi. Anglijā nedrīkstēja būt mazāk par 7 eksemplāriem, un Vācija ne mazāk par 10.¹³⁶ Šis ir ļoti labs piemērs bēgļu savstarpējai sadraudzībai un ciešajām attiecībām, kas ir ļoti labs kolektīvas sabiedrības piemērs.

Ļoti labi var novērot, kā latviešu bēgļi aizvien labāk un labāk sāk iedzīvoties savās jaunajās mājvietās. Aizvien vairāk bēgļu gan Zviedrijā, gan Vācijā atrada darbus savās sfērās un sasniedza augstus sasniegumus. Vietējās valdības aizvien vairāk atbalstīja bēgļus un latviešu biedrības bija savu uzdevumu augstumos. Nometnes savstarpēji komunicēja un apmainījās ar informāciju tā, it kā būtu kaimiņi. Pa lielam, bēgļu dzīve bija laba, un to varēja gan novērot daudzajos kultūras pasākumos, gan arī izglītības iespēju palielināšanos. Attiecīgi dzīves līmeņa uzlabošana arī ir atspoguļota avīzēs. 1948. gadā ziņas bija, galvenokārt, ļoti ikdienišķas, bez īpašām sūdzībām par nometnē, protams, ka bija arī kādas ziņas par pasaules jaunumiem lielvalstu starpā, bet pārsvarā ziņas bija par ikdienišķiem sīkumiem – koncerti, dzemdības, atmiņas, taču, jau gada vidū bija sūdzības gan par nometņu dzīvošanu, gan par Latvijas okupāciju un pašreizējo varu, kas, vēl joprojām, bija negatīvi noskaņota pret Latvijas bēgļiem.¹³⁷

1949. gadam iesākoties, laikraksts Latvju Ziņas vēl daudz rakstīja par Aukstā kara darbību un bažas par to. Attiecības starp PSRS un ASV vēl esot saasinājušās un Aukstais karš ritot vēl pilnā sparā un neizskatās, ka būtu kaut mazākā vēlme no jebkuras puses uz padošanos.¹³⁸ Protams, tas ir saprotams, kādēļ neviena puse netaisījās padoties, jo, tad viņi izskatītos kā vājāka valsts un pasaulē vairs nebūtu spēka līdzsvars. Kā zūd spēku līdzsvars starp lielvalstīm, tā otra valsts jūt pārākumu un, iespējams, izdomā pieteikt karu tieši šī iemesla dēļ. Arī mūsdienās tas ir novērojams starp Krieviju un ASV. Kā ASV iesūtīja savus

¹³⁵ Nav miera pasaulē. *Latvju Ziņas*, 1947., Nr. 69, 1. lpp.

¹³⁶ *Latvju Ziņas*. *Latvju Ziņas*, 1948., Nr. 7, 2. lpp.

¹³⁷ Cik ilgi to cietīs? *Latvju Ziņas*, 1948., Nr. 70, 1. lpp.

¹³⁸ Aukstais karš turpinās. *Latvju Ziņas*, 1949., Nr. 4, 1. lpp.

militāros spēkus Baltijas teritorijā, Krievija piebrauca ar tankiem pie robežas. Ļoti iespējams, ka uzbrukums nemaz netika paredzēts, bet gan vienkārši, lai parādītu savu spēku un nostāju. Bija arī nopietnas bailes, ka atsāksies karš, jo daļa jau uzskatīja, ka kara briesmas stāv tepat aiz durvīm un ir nepieciešama tik maza liesmiņa, lai viss aizietu pa grunti.¹³⁹

¹³⁹ Vai jārūnā par karu? *Latvju Ziņas*, 1949., Nr. 4, 1. lpp.

SECINĀJUMI

Kopumā vērtējot latviešu laikrakstus trimdā, laika posmā no 1945. līdz 1949. gadam Rietumvācijā un Zviedrijā, vadoties pēc laikrakstiem „Latvju Ziņas”, „Trimda: Latviešu nometnes „Saule” izdevums” un „Vircburgas latviešu vēstis”, darba autors secina, ka latviešu bēgļi dzīve trimdas perioda pirmajos pēckara gados pakāpeniski uzlabojās, lai gan ne visām nometnēm vienlaicīgi un vienādā līmenī. Dažām nometnēm dzīve bija daudz augstākā līmenī, nekā kādā citā nometnē, taču, laika gaitā, situācija uzlabojās un bēgļu galvenais mērķis, kas bija savas kultūras dzīves attīstīšana, bija izdevies. Gandrīz katrā bēgļu nometnē bija izveidota biedrība, kas atbildēja par kultūras pasākumiem, kā arī avīzēs var novērot kultūras pasākumu pieaugumu, kā arī pieprasījumu.

Privāti dzīvojošie bēgļi vēl bija, salīdzinoši maz, taču tā bija liela privilēģija un ne visu valstu bēgļiem bija šādas iespējas. Visvairāk postu bija nodarījis karš, jo vairākas ēkas bija izpostītas līdz tādām statusam, ka, lai šajā mājā varētu apmesties cilvēki uz dzīvi, tad daudz drošāk būtu šīs mājas nojaukšana un jaunas mājas uzcelšana, taču, neskatoties uz neko, latviešu bēgļi pašu spēkiem turpināja padarīt savas dzīvesvietas pēc iespējas labākas.

Lai gan doties bēgļu gaitās prom no savas dzimtenes nav nekas patīkams vai vēlams, tomēr tā bija laba iespēja tiem cilvēkiem, kuriem jau draudēja kādi sodi savā valstī par vairākām lietām. Iespējams, ka tieši viņi bija tie, kuri latviešu kultūras un tautas vērtības saglabāja okupācijas gados, jo liela daļa informācijas Latvijas valsts atjaunošanā nāca arī no latviešu biedrībām ārzemēs.

Pētot attiecīgos laikrakstus, autors secināja, ka ir diez gan krasa atšķirība starp laikrakstiem. Zviedrijas latvieši rakstīja daudz kodolīgāk un zinātniskāk, tas ir, ziņas, kas bija pieejamas avīzēs, bija daudz subjektīvākas, nekā Vācijas ziņās, kas, galvenokārt, sastāvēja no cilvēku emocijām un pārsvarā bija ļoti subjektīvas. Arī kvantitāte laikrakstu starpā atšķīrās. Visvairāk tika rakstīts laikrakstā „Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums”, kur lapu skaits bieži vien pārsniedza 10, taču, vismazāk bija laikrakstā „Latvju Ziņas”, kurā pārsvarā, avīzes iznāca tikai 4 lapu apjomā, taču, visiem laikrakstiem tipiski bija uz svētkiem savu apjomu gandrīz divreiz palielināt, it īpaši tuvojoties valsts svētkiem, jo tie jau bija tie nozīmīgākie datumi, kurus trimdas apstākļos bija jāpiemin visvairāk.

Laikraksti, protams, atšķīrās arī kvalitātes ziņā. Zviedrijas latvieši bija labāk izglītoti, tā saucamajā „mūsdienu” valodā, tādēļ autoram strādājot ar šiem avotiem bija daudz vieglāk, nekā Vācijas latviešu laikrakstiem, kuros vēl joprojām bija manāma vecā druka, kas bieži vien patērēja darba autoram daudz vairāk laiku, lai šos avotus spētu kvalitatīvāk izpētīt. Kopumā, laikrakstu apjoms ir, visnotaļ, ļoti plašs un atšķirības starp tiem ir gan ārējas, gan iekšējas.

Vācijas latviešu laikraksti vairāk rakstīja par latvju tautas ciešanām un grūtībām, kas tiem jāpārvar, taču Zviedrijas latvieši rakstīja vairāk par panākumiem un kulturāliem pasākumiem, kas arī ļoti labi atspoguļo domāšanas atšķirības starp bēgļiem, atkarībā no to apdzīvotās nometnes, jo, piemēram, Zviedrijas bēgļiem dzīve bija daudz vienkāršāka un labāk iekārtota, nekā tas bija Vācijā dzīvojošajiem bēgļiem.

Veicot pētījumu par latviešu laikrakstiem trimdā, ir noskaidroti latviešu bēgļu dzīves līmeņa apstākļi pirmajos pēckara gados, kā arī galvenās problēmas, kas ierobežoja to attīstību. Nobeigumā jāpiebilst, ka pētījuma avoti un laikraksti vairāk pētīja nometņu savstarpējo attiecības un kultūras izaugsmi tajās, jo darba apjoms ir ļoti plašs un lai izpētītu trimdas laikrakstus pilnībā, būtu nepieciešami vairāki gadi, lai tie tiktu pilnvērtīgi izskatīti, tādēļ ir jāturpina pētīt pagātņi, kas nemaz nav tik attāla, taču ir, salīdzinoši, maz pētīta.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. Veigners I. *Latvieši ārzemēs*. Latvijas enciklopēdija, Rīga: 1993.
2. Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas. Dzīve Latvijas PSR*. Latvijas Universitāte, Rīga: 2012.
3. Lācis V. *Kurzeme (1944-1945) latviešu gara un patvēruma cietoksnis*. Jumava, Rīga, 2010.
4. Andrew R. *The State of Socialism: A Note on Terminology*. *Slavic Review*, Vol. 63, No 2, Summer, 2004.
5. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005.
6. *Latvijas padomju enciklopēdija. 5. sēj.* Galvenā enciklopēdiju redakcija, Rīga: 1984.
7. *Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā. 11. sējums*. Toronto: 1993.
8. *Fraternitas Livonica Via Nostra (1926 - 1976)*.

Internetresursi

1. Neiburgs U. *Trimdas*. Pieejams: [<http://lpra.vip.lv/trimdas.htm>] skatīts: (17.05.2017.)
2. Brancis M. *Kā es ieaugu Latvijā*. Tiešsaite: [<http://www.laikraksts.com/raksti/raksts.php?KursRaksts=4930>] (skatīts 05.05.2017.)

Publikācijas laikrakstos

1. Baltiešu bēgļi amerikāņu zonā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 15, 5. lpp.
2. Vācijas franču zonā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 15, 3. lpp.
3. 50 raženi darba gadi. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 95, 3. lpp.
4. Latviešu bēgļi Vācijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 9, 2. lpp.
5. Latvieši emigrācijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 64, 2. lpp.
6. Mūsu zinātnieki Vācijā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 2, 2. lpp.
7. Studēšanas iespējas. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 20, 1. lpp.
8. „Pārvietotās personas” (DP) aizstāvas. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 20, 4. lpp.
9. Palīdzība bijušajiem karavīriem. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 74, 2. lpp.
10. Sūtņa Zariņa vēstule. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 1, 1. lpp.
11. Latviešu bēgļi Jāņu dienā. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 2, 1. lpp.

12. Kāds ceļš bija jāiet? *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 2, 1. lpp.
13. Lielās gaidas. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.
14. Jauna nometnes Saule vadība. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 3, 2. lpp.
15. Viens par visiem un visi par vienu. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 1. lpp.
16. Materiālo vērtību nozīme. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 1. – 2. lpp.
17. Rosme Latvijas Sarkanā Krustā. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 2. lpp.
18. Kas īsti noticis ar Hitleru? *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 4, 4. lpp.
19. Latvieši Altgardes nometnē. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 6, 2. lpp.
20. Latviešu dzīve Lībekā. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 8, 2. lpp.
21. Angļi par Baltijas bēgļiem. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 8, 3. lpp.
22. Zviedrijā nokļuvušie latvieši. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 37, 2. lpp.
23. Baznīcas ziņas. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 39, 2. lpp.
24. Mūsu dzīvā spēka jautājumi. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 40, 1. lpp.
25. Trimdnieka stāja. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 42, 1. lpp.
26. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945, Nr. 43., 1. – 2. lpp.
27. Tev mūžam dzīvot, Latvija. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 44- 45, 2. lpp.
28. Kultūra un brīvība valdīs pār pasauli. *Trimda: latviešu nometnes „Saule” izdevums*, 1945., Nr. 46, 1. – 2. lpp.
29. Darbu sākot. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 1, 1. lpp
30. Apgādes stāvoklis. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 1, 2. lpp.
31. Pie mūsu kaimiņiem. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 1, 3. lpp.
32. Ēku tehniskās pārvaldes līdzšinējais darbs. *Virburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 2, 2. lpp.

33. Ēku tehniskās pārvaldes līdzšinējais darbs. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 2, 2. – 3. lpp.
34. Pārtikas krīze visā pasaulē. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 4, 2. lpp.
35. ASV armijas uzslava latviešu noietnei. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 5, 1. lpp.
36. Rūzvelta kundze ieteic amerikāņu karavīriem ārzemēs neprecēties. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 6, 3. lpp.
37. Vēstule no Zviedrijas. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 7, 1. lpp.
38. Uzlabota maizes kvalitāte. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 7, 1. lpp.
39. UNRRA's valdības vēlējums latviešiem Lieldienās. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 14, 1. lpp.
40. Strādāsim visi Latvijas nākotnei. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 15, 1. lpp.
41. Centrālajā noietnē apgādes grūtības. *Vircburgas latviešu vēstis*, 1946., Nr. 20, 4. lpp.
42. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 1, 1. lpp.
43. Ievadam. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 1, 1. lpp.
44. Emigrantu gaitās. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 2. lpp.
45. Latviešu skaits Zviedrijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.
46. Palīdzība mūsu emigrantiem. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.
47. Emigrantu gaitās. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 2. lpp.
48. Latviešu skaits Zviedrijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.
49. Igaunijas valsts svētkos. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 3, 1. lpp.
50. Baltijas bēgļu jautājumi. *Latvijas Ziņas*, 1944., Nr. 2, 4. lpp.
51. Tuberkulozes slimnīca Baltijas valstu sievietēm. *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 13. lpp.
52. Baltijas bēgļu jautājumi. *Latvijas Ziņas*, 1944., Nr. 2, 4. lpp.
53. Ko tas nozīmē? *Latvju Ziņas*, 1944., Nr. 2, 13. lpp.
54. Nopietns vārds mūsu bēgļiem. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 4, 1. lpp.
55. Apvienības izjukšana. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 5, 1. – 2. lpp.
56. Dievs, svētī Latviju!, *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 54, 1. lpp.
57. Zviedrijas latviešu biedrība. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 8, 3. lpp.
58. Hitlera testaments. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 1, 2. lpp.
59. 1946. gadā ieejot. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 1, 1. lpp.
60. Latvieši sasaucas Zviedrijā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 2, 4. lpp.
61. Arī krieviem atombumba? *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 3., 1. lpp.
62. Alfrēds Dunkels. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 4, 4. lpp.
63. ASV latvieši par un pret. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 5, 1. lpp.

64. Jauno mākslinieku vakars. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 5, 1. lpp.
65. Baltiešu sporta sacīkstes Stokholmā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 7, 2. lpp.
66. Padomju Latvijā. *Latvju Ziņas*, 1945., Nr. 8, 3. lpp.
67. Latviešu karavīri Polijā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 12, 4. lpp.
68. Krievu prese. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 20, 1. lpp.
69. Vai izceļot? *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 21, 1. lpp.
70. Aicinājums baznīcas darbā. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 69, 2. lpp.
71. Zviedrijas vēlēšanu iznākums. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 71, 1. lpp.
72. Staļins saka, ka kara nebūšot. *Latvju Ziņas*, 1946., Nr. 74, 1. lpp.
73. Pēkšņi miris profesors Fricis Balodis. *Latvju Ziņas*, 1947., Nr. 61, 1. lpp.
74. Nav miera pasaulē. *Latvju Ziņas*, 1947., Nr. 69, 1. lpp.
75. Latvju Ziņas. *Latvju Ziņas*, 1948., Nr. 7, 2. lpp.
76. Cik ilgi to cietīs? *Latvju Ziņas*, 1948., Nr. 70, 1. lpp.
77. Aukstais karš turpinās. *Latvju Ziņas*, 1949., Nr. 4, 1. lpp.
78. Vai jārunā par karu? *Latvju Ziņas*, 1949., Nr. 4, 1. lpp.